

letnik XIV
številka

7

jezik
in
slovstvo

1969

Jezik in slovstvo

Letnik XIV. številka 7

Ljubljana, september 1969

Casopis izhaja od januarja do maja in od septembra do novembra (8 številke)

Izdaja ga Slavistično društvo v Ljubljani

Glavni in odgovorni urednik Jože Toporišič, Ljubljana, Aškerčeva 12

Uredniški odbor: Janez Sivec (metodika), Jože Toporišič (jezikoslovje), Franc Zadavec
(slovstvena zgodovina)

Tehnični urednik: Ivo Graul

Tiska tiskarna GP »Celjski tisk« v Celju

Opremila inž. arh. Jakica Acceto

Naročila sprejema uredništvo JiS, Aškerčeva 12

Tekoči račun pri SDK 501-8-4

Letna naročnina N-din 20 (2000 din), polletna N-din 10 (1000 din), posamezna številka
N-din 2,50 (250 din);

za dijake, ki dobivajo revijo pri poverjeniku, N-din 10 (1000 din);

za tujino celoletna naročnina N-din 30 (3000 din)

Rokopise pošiljajte na naslov urednikov

Vsebina sedme številke

Razprave in članki

<i>Alfonz Gspan Anton Slodnjak — sedemdesetletnik</i>	193
<i>Bohuslav Havránek Teorija knjižnega jezika</i>	196
<i>Boris Merhar K zgodovini svobodnega verza v slovenščini</i>	204
<i>A. A. Bronskaja Stavčna brezvezja v slovenskem knjižnem jeziku</i>	214

Zapiski, ocene in poročila

<i>Alenka Glazer Delež leposlovja v slovenskih mladinskih listih</i>	220
<i>Jože Gregorič Še en dokaz za rabo slovenščine v javnosti</i>	224
<i>J. Toporišič Slovenski jezik za nesloveniste na filozofski fakulteti v Ljubljani</i>	7/3

Gradivo

V oceno smo prejeli **7/4**

ANTON SLODNJAK – SEDEMDSESETLETNIK

V življenju duha ni pregrad ne zastoja, ni obletnic in tudi ne smrti. Nekako v teh besedah je Antonu Slodnjaku dozorelo spoznanje, ko se je pred več ko 30 leti zamišljal v življenje in delo svojega učitelja in vzornika prof. Ivana Prijatelja ob njegovi 60-letnici. Zdaj je Slodnjak sam na tem, da nam ob še višjem življenjskem jubileju daje priložnost za razmišljanje o teh »poslednjih rečeh«, ki zaposlujejo vsakega mislečega človeka, zlasti tistega, ki se je odpovedal zapredenosti v ozki krog svojega osebnega bivanja in si postavil za življenjski cilj delo za javnost, in sicer kot slovstveni zgodovinar in hkrati leposlovec.

Najbrž bi bilo odveč v Jeziku in slovstvu nadrobneje predstavljati jubilatovo delo in označevati njegov bogati prispevek k slovenski književnosti. Kdor zasleduje zadnjih 40 let razvoj naše slovstvene zgodovine in tudi pripovedništva, najde v Slovenski bibliografiji skoraj vsako leto po nekajkrat njegovo ime. Izjema so bila okupacijska leta, ko se je iz svojega najglobljšega prepričanja, iz najbolj jeznega ugovora surovemu zanikanju vsega, kar je v poldrugem tisočletju ustvaril naš narodni genij, pogreznil v več ko zgovoren molk. Z njim je oznanjal živo vero v zmago duha nad nečlovečnostjo, pravice nad nasiljem in kulture nad barbarstvom. Kdor ve, kako so rafinirani sadisti takrat pritiskali nanj ne toliko zato, da bi ga telesno strli, marveč ga duhovno pohabili in naredili živega mrtveca iz dinamičnega, premočrnega, s cankarjansko nrvstvenostjo prežetega moža — kar bi bilo zanj huje od telesne smrti — bo lažje razumel Slodnjakove odzive na mnoge težke trenutke v njegovem nelagodnem delavnem življenju.

Kmečki sin iz panonskega predela naše domovine — rodil se je 13. junija 1899 v Bodkovcih v Slovenskih goricah —, ponosen na svoj izvor, katerega posebnost je po izročilu, da njegov rod v dolgih stoletjih fevdalizma ni podložniško uklanjal tilnika, kar naj bi izdajal priimek Slodnjak = Slobodnjak, si je z nadpovprečno nadarjenostjo in samodisciplino utrl pot prav na vrhunec našega kulturnega Olimpa. To je dobilo zunanje potrdilo z izvolitvijo za rednega člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti in z ugledom, ki ga uživa v mednarodnih slavističnih krogih. Rani duhovni stik z bojevitim Aškercem, čudežno ubranim Prešernom in mnogimi drugimi glasniki lepote naše besede, še posebej pa srečanje spremenljivega, za vse resnično, dobro in lepo odprtega mariborskega višješolca v letih porajanja nove države s prof. Prijateljem, so določili smer njegovemu življenju. Ko se je odrekel študiju agronomije, ki ga je bil začel

v Zagrebu, in se obrnil k slavistiki, se mu je morebiti podzavestno razodelo, da mu bo bolj od eksaktnih znanosti posredovala stik z genijem domače zemlje duhovna veda, namreč študij slovenske besede in v njej uresničenih umetnin. Četudi se je v leposlovnem oblikovanju vabil že kot dijaček, je stopil pred javnost razmeroma pozno: šele po doktoratu (1925) in po vrnitvi s slavističnih študij na Poljskem. Njegove prve objave (1927) govorijo o velikem poljskem pesniku Przybyszewskem in o poljskem gledališču, druge pa glosirajo gospodarske dogodke v tujini in doma. Nato se zmerom bolj posveča slovenski književnosti: ukvarja se s prevajanjem, kritiko, spremljanjem leposlovnih pojavov, s komentiranjem slovenskih pisateljev ter s pripovedništvom, dokler se po drugi svetovni vojni popolnoma ne zapiše slovstveni zgodovini. Slodnjak je strasten iskalec, razlagalec in razširjevalec svojih spoznanj o našem slovstvenem snovanju, posameznih osebnosti ali celih rodov prav od začetkov našega ljudskega izročila in prvih pisanih spomenikov pa skoraj do neposredne sodobnosti. Ni je dobe v razvoju naše književnosti, da bi se Slodnjak ne bil poglobil vanjo in nam iz nje ne izkopal takšnih ali drugačnih novih dejstev ali osvetljav, jih sporejal z že dognanimi, jim iskal vzrokov in nasledkov ter jih uglasal v enovito celoto. Pa tudi ni ne večje ne manjše ustvarjalne osebnosti, da bi ji ne posvetil vse ljubezni in pozornosti, se monografsko ali esejistično ne ukvarjal z njo, ne sledil njeni življenjski poti ter odkrival značilnosti njenih stvaritev. Če poznamo danes dosti globlje ko v časih delovanja naših učiteljev in mentorjev npr. našo romantiko, realizem, naturalizem in moderno, ali če so nam mnogo bolj živo pred očmi duhovni obrazi kakega Čopa, Kastelca, Vraza, Smoleta, Slomška, Levstika, Erjavca, Stritarja, Kersnika, Finžgarja, Župančiča, Cankarja, a tudi Trubarja, Murka, Prijatelja in toliko drugih, zlasti pa če smo slednjič iz njegovih rok dobili prvo esejistično napisano literarno zgodovino (Pregled slovenskega slovstva, 1934), prvo komentirano izdajo celotnega Prešerna (v več izdajah od 1946 dalje), ali če smo prek angleškega (spremne besede k antologiji *The Parnassus of a Small Nation*, 1957, 1965²; uvod k Prešernu: *Poems by France Prešeren*, 1963) ter prek nemškega jezikovnega medija dostojno predstavljeni širokemu kulturnemu svetu (*Geschichte der slowenischen Literatur*, 1958), če imamo zdaj nadrobno slovstvenozgodovinsko podobo druge polovice XIX. stol. (Zgodovina slovenskega slovstva, izd. Slov. matice 1959, 1961, 1963), če smo mi in srbohrvaški jezikovni krog dobili monografijo o življenju in delu Franceta Prešerna (v Slovenskem biografskem leksikonu 1952, v samostojnih knjigah 1962, 1967) ali pa na novo napisano slovstveno zgodovino, ki je hkrati moderen učbenik za zamejske Korošce (Slovensko slovstvo, 1968) in ne nazadnje romansirana življenjepisa dveh naših velikanov — Prešerna (*Neiztrohnjeno srce*, 1938, 1967⁴) in Levstika (*Pogine naj — pes!* 1946, 1965²) — potem moramo občutiti spoštovanje nad tolikšnim opravljenim delom. Napisati količinsko in kakovostno takšna temeljna dela, za to ni zadostoval le velik pogum, mogočno znanje, razgledanost po vseh večjih besednih umetninah sveta, marveč tudi zaupanje v svoj fenomenalni spomin, prepričanje o pravilnosti osnovnih pojmovanj, o veljavnosti sodb, zgrajenih na izvirnem, kritičnem primerjanju, vzporejanju, na prodornih zgodovinskih, filozofskih, psiholoških, estetskih in socioloških analizah.

Tako je Slodnjak s svojim znanstvenim delom v marsičem zaključil prizadevanja svojih neposrednih predhodnikov, Murka, Grafenauerja, Žigona, Kidriča in Prijatelja, in jih tudi presegel še s tem, ko je odprl svoji vedi pri nas nova,

modernejša obzorja. Kot močna, enovita, ostro izklesana, dinamična in bojevita osebnost nas Slodnjak neprestano spodbuja k samostojnemu razmišljanju, k opredeljevanju, k sprejemanju ali odklanjanju trditev in domnev, izzivajoč dialog in kritiko, saj sta mu idejna medlost in lenobnost diametralno nasprotni. Zato pa tudi sam neprestano dopolnjuje, pogloblja in tudi popravlja svoja spoznanja, osvetljuje, interpretacije in metodične pristope. Zagrizeno se trudi odkrivati resnico in si z zavestjo nerazdružne povezanosti s svojim narodom prizadeva najti v našem ljudskem in umetnem slovstvu skupni imenovalec, vir slovenske biti ter iz pokrajinskega pluralizma, kolikor se ta očituje v besedni umetnosti, bistvo slovenstva. Ko odkriva v našem slovstvenem razvoju naroda in kulturnotvorne sile, delujoče v preteklosti, razmišlja tudi že o sodobni in bodoči usodi slovenstva. Zato neprestano veja in ločuje pristno od ponarejenega, trajno od prehodnega, minljivega, vredno od nevrednega, lepo od zmaličenega. Pri tem uporablja takšne prijeme, ki niso le sodobni, marveč vsebujejo tudi zametke prihodnosti. Z ognjevito prizadetostjo se bliža vsemu, kar sodi k slovenski književnosti. Sleherni pojav mu je vreden proučevanja in zanimanja prav v smislu Prijateljve misli: »Vsaka iskrica, vsak zibelček, ki se je kdaj pokazal izpod pepela in se potem razgorel v manjši ali večji plamen, je pri nas vreden spoštovanja in ljubezni.« Ker Slodnjak sam leposlovno ustvarja, ima tudi kot znanstvenik oster čut za najrahljše tančine besednega umotvora. Kot slovstvenemu zgodovinarju mu ustvarjalna iznajdljivost pomaga do odkritij skrivnih potekov spočenjanja in porajanja leposlovnih del, njihovih doživljajskih osnov, idejnih vzgibov, izžarevanja v čas in prostor ter stilnih in izraznih značilnosti. Čeprav ve, kako težko je pisati o nezaključenih potekih in še teže o živečih ustvarjalcih, pogumno jemlje nase tveganje osebnih zamer, ker hoče biti objektiv in pravičen in ker je prepričan, da mu bo slej ali prej čas dal prav.

Pomembno poglavje je tudi Slodnjakovo pedagoško delo. Osemnajst let poučevanja na nekdanji trgovski akademiji, kjer mora slavist razviti vse sposobnosti, da zbudi za svoj predmet navdušenje in ljubezen, tri leta na zagrebški univerzi, kjer je s taktom obnavljal in poglobljal nekdanj tako žive kulturne stike, devetletno delo na ljubljanski univerzi, ki se je končalo z bolečim disakordom, kakršen bi bil v zdajšnjih časih pač nemogoč, in štiriletno predavalno gostovanje na Goethejevi univerzi v Frankfurtu ob Mainu, kjer je šlo po bridkih izkušnjah med zadnjo vojno za vcepljanje mladini novega odnosa do Slovanov, to so nadvse pozitivne postavke v njegovem življenju, ki se niso in se ne bodo zgubile v prazno. Nasprotno: kakor povsod drugod tako tudi uspehi na tem področju niso bili sad mehanične rutine, pač pa srčne zavzetosti, pravega pedagoškega erosa.

S temi vrsticami smo poskusili ob kratkem očrtati Slodnjaka kot človeka, znanstvenika in pisatelja. Pregled njegovega dela, ki šteje več kot 300 bibliografskih enot, med njimi vrsto zajetnih knjig, poleg tega pa nikjer zapisana nešteta predavanja in govore, nam priča o izredni ljubezni in ustvarjalni sili, ki jo preveva topla človečnost. Kljub marsikateremu razočaranju človečnost in vera v človeka v njem nista zamrli, kar še posebej zbuja globoko spoštovanje. Naj ga težave, ki jih je znal možko premagovati, in uspehi, ki ga niso nikoli uspavali, enako kot doslej spodbujajo pri delu tudi v bodoče. Da bi njegove ustvarjalne moči še in še rasle prav do skrajne meje človeškega!

Alfonz Gspan
SAZU Ljubljana

TEORIJA KNJIŽNEGA JEZIKA*

Teorija knjižnega jezika je v okviru vsega jezikoslovnega raziskovanja sicer mlada disciplina, vendar je filozofsko preučevanje v širokem pomenu besede že od začetka upoštevalo predvsem knjižna sporočila. Sprva je bila prav jezikoslovna razlaga takih sporočil, ki so zaradi svoje starosti postajala v tem in onem nerazumljiva (npr. Rigveda, Homer ipd.), pozneje pa prizadevanje, da bi knjižna sporočila, govorna ali pisana, dosegla primerno slogovno raven, tj. da bi zadoščala stilističnim idealom, ki jih lahko strnemo v pojem »elegantia sermonis« (eleganca besede). Tretja smer zanimanja za jezik pa si je prizadevala ugotoviti določena pravila (danes bi rekli kodifikacijo), ki jih mora upoštevati uporabnik jezika. S tega stališča lahko torej po pravici rečemo, da je filološko delo ob knjižnem jeziku zelo staro, čeprav je dolgo imelo neko skupno slabost: ni ločilo knjižnega jezika od jezika nasploh.

Vse to pa je bilo predznanstveno obdobje, ker se je jezikoslovje kot znanost — kakor je dobro znano — začelo šele s koncem 18. in začetkom 19. stoletja. Razvijalo se je kot ena izmed zgodovinskih znanosti in v 19. stoletju vedno bolj poudarjalo odkrivanje in določanje jezikovnega razvoja ter zakonitosti tega razvoja. V okviru te zgodovinske šole se je knjižni jezik postopoma umikal na obrobje razprav. Na začetku znanstvenega jezikoslovnega raziskovanja je bil predmet preučevanja prav knjižni jezik, kmalu pa se je to preučevanje vse bolj obračalo k preteklim obdobjem jezika, in je bil knjižni jezik, posebno novi, v precejšnji meri podcenjevan. Tedanje jezikoslovje je proglašalo, da je predmet njegovega raziskovanja »naravni« jezik, medtem ko so imeli knjižni jezik za umetno tvorbo. (Tedad je antinomija »naravni—umetni« jezik imela sicer drugačen pomen, kot ga ima v današnjem modernem jezikoslovju, ko nam je umetni jezik logično-matematični jezik, naravni jezik (oz. jeziki) pa tisti, ki jih poznamo iz izkušnje.)

Za to, da bi sodobni knjižni jezik postal enakovreden predmet znanstvenega raziskovanja, je bilo treba spremeniti osnovno metodologijo in načela jezikoslovnega raziskovanja. Treba se je bilo z ene strani postaviti na stališče funkcionalnosti, tj. si zastaviti vprašanje, čemu jezik sploh služi tudi v konkretnih jezikovnih sporočilih in s kakšnim namenom ter v katerih položajih ga uporabljamo. Z druge strani pa je moral postati predmet jezikoslovnega raziskovanja ne samo razvoj jezika, temveč tudi njegovo določeno stanje, morala se je uveljaviti antinomija — danes čisto običajna — med diahroničnim (raznodobnim) in zlasti sinhroničnim (istodobnim) pogledom na jezik, ki posveča pozornost sodobnemu jeziku. Sinhronična metoda pa seveda ne pomeni, da je njen predmet le sodobni jezik, temveč samo stanje jezika v istem obdobju. Vendar je popolno poznanje jezikovne resničnosti za sinhronično raziskovanje predvsem v sodobnem jeziku. Šele ta nova načela so omogočila graditev realne teorije knjižnega jezika. Ta teorija je knjižni jezik napravila za poseben pred-

* Predavanje na filozofski fakulteti ljubljanske univerze 16. 5. 1969. Ta prevod je popravljena verzija češkega izvirnika, ki izide v časopisu Naše řeč 52/1969 in v zborniku Kultura českého Jazyka v Ljuberci 1969.

met jezikoslovnega raziskovanja in dala objektivna merila za določitev njegove kakovosti. Ta razvoj se je v jezikoslovju pripravljajl od prvih desetletij 20. stoletja, izkristaliziral pa se je na Češkoslovaškem približno pred 40. leti. To prvo izkristaliziranje teorije knjižnega jezika je razodevalo stališče, da je knjižni jezik posebna avtonomna oblika narodnega jezika kot jezikovne celote.

To posebnost knjižnega jezika so ob prvih začetkih tega nauka imenovali njegovo »avtonomnost« (samostojnost). Poudarjala se je različnost knjižnega jezika v primeri s preostalo jezikovno celoto. To poudarjanje samosvojesti knjižnega jezika v okviru jezikovne celote je bilo v določeni meri res pretirano¹, kakor si tudi sicer vsaka nova teorija ob svojem nastopu prizadeva pokazati svojo bistveno in opazno različnost v primeri z dotlejšnjimi postopki. Vendar je posebnost knjižnega jezika za nas eno njegovih bistvenih znamenj. V čem vidimo to *posebnost knjižnega jezika*?

Tukaj se usojam vrniti k svoji stari formulaciji, ki sem jo podal (na prvem kongresu srednješolskih profesorjev) l. 1929, torej ravno pred 40 leti², ne da bi upošteval temperamentna razpravljanja iz 30-tih let, do katerih je prišlo na Češkoslovaškem med člani Praškega jezikoslovnega krožka in starejšimi puristi, k formulaciji namreč, da je posebna značilnost knjižnega jezika v njegovih bogatejših, bolj vsestranskih nalogah, ki rastejo iz večje in širše funkcionalne razčlenjenosti knjižnega jezika. Druga značilna poteza knjižnega jezika pa je za-vestnejše in obveznejše razmerje do norme. Obe ti značilnosti sta v bistvu kolikostni, ne kakovostni, vendar na meji spremembe kolikosti v kakovost. Moram pa še danes priznati, da sta to bistveni znamenji knjižnega jezika. Izhajata namreč iz osnovne naloge knjižnega jezika, tj. iz dejstva, da je to jezik skupnega izražanja in sporočanja celotne skupnosti kakega naroda. Naloge knjižnega jezika so utemeljene s potrebami te narodne skupnosti, določene so torej tudi družbeno. Tu že vidimo, da vsako raziskovanje knjižnega jezika vsebuje tudi določene sestavine družboslovnega spoznanja in vrednotenja splošnih in konkretnih nalog knjižnega jezika.

Tema dveh glavni posebnima značilnostima knjižnega jezika moramo dodati še nadaljnje tri. Prva izmed njih je v tesni odvisnosti z že omenjenima. Če je knjižni jezik posebna oblika izražanja in sporočanja, lastna določeni celoti, za opravljanje njegove kulturne in družbene vloge in potrebe, izhaja iz tega tudi naslednja važna naloga ali vloga knjižnega jezika, namreč reprezentativna, predstavniška, *narodno predstavniška vloga* knjižnega jezika (ali kot pravijo nekateri raziskovalci — »prestizna« vloga). K tej vlogi knjižnega jezika se bomo še vrnili, je pa razumljivo, da je ni mogoče ne upoštevati, čeprav ji tedaj, pred 40 leti, nastopajoča nova teorija knjižnega jezika ni posvečala zadostne pozornosti. Naslednji dve značilnosti pa sta: prvo vsebuje že samo pojmovanje »knjižni jezik« (langue littéraire), literaturny jazyk ipd.). Gre namreč

¹ Ta nazor sem že modificiral v članku K funkčnemu rozvrstvení spisovného jazyka (K funkcijski razčlenitvi knjižnega jezika) iz leta 1942 (izšel v Casopisu pro moderní filologii 28, str. 409 in sl.) in v mojih Študijah o knjižnem jeziku (Studii o spisovném jazyce), Praga 1963, str. 60 in sl., kjer govorim o »hierarhičnem razmerju (knjižnega jezika) do zadevne jezikovne celote«, str. 62.

² Funkce spisovného jazyka, predavano na 1. kongresu češkoslovaških profesorjev filozofije, filologije in zgodovine, 3.—7. aprila 1929, in natisnjeno z majhnim aparatom v navedenih Študijah . . . , str. 11—18. — These Pražského lingvistického kroužku v Travaux du Cercle linguistique de Prague I, 1929, str. 7 in sl., posebno pa str. 27—29. Diskusijska predavanja iz l. 1932 v zborniku Spisovná čeština a jazyková kultura (Praga 1932), tam tudi moj članek Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura (Naloge knjižnega jezika in njegova kultura), str. 32—84, ponatisnjeno v navedenih Študijah . . . , str. 30—59; v njih je tudi vrsta drugih mojih člankov o splošnih in konkretnih vprašanjih knjižnega jezika.

za jezik književnosti, predvsem leposlovja. Ta vloga je zastopana že v bogati lestvici glavnih vlog knjižnega jezika, vendar jo hočemo še posebej poudariti. Zakaj? Zato, ker ima jezik v leposlovju ne le vlogo izražanja in sporočanja, temveč je tudi ustvarjalni činitelj, sestavina umetnostne zgradbe, strukture besedne umetnine. Pri izražanju znanstvenih ali strokovnih pojmov je prvi namen jezikovna izrazitev vsebine, v leposlovju pa je jezikovno izražanje prav notranja sestavina tudi estetske zgradbe dela. Lahko bi mi oporekali, da ima jezik to tvorno vlogo nasploh v svoji splošni vlogi spoznavanja in oblikovanja našega mišljenja. Vendar v bistvu le zmeraj lahko ločimo jezikovno obliko in vsebino (saj pri obliki in vsebini lahko govorimo samostojno o njuni kakovosti, saj sta tako vsebina kot oblika dela boljši ali slabši), pri leposlovnem ustvarjanju pa je razmerje vsebine in oblike samo dialektično, ker sta obe ti dve plati v leposlovnem delu neločljivi.

Druga značilnost, ki je za najširšo javnost, posebno pa v zgodovinskem razvoju, bila zmeraj precej pomembna, je vsebovana v češkem izrazu »pisovný jazyk« (to je prevod nemškega izraza Schriftsprache /po slovensko bi bilo dobesedno »pisni jezik«/). Ena temeljnih oblik knjižnega jezika je njegova *pisna podoba*. S stališča današnjega knjižnega jezika zares imenitna značilnost knjižnega jezika. Dandanašnji je sploh težko ločiti pisno podobo (oz. »pisnost«) od pojma knjižni jezik. Če analiziramo predstavo besednih sredstev s psihološkega stališča in če si hočemo besedo zares predstavljati, je njena optična podoba, ne bom rekel zmeraj, vendar zelo pogosto podlaga te predstave. Iz tega izhaja, zakaj se tako nerado sprejemajo pravopisne spremembe. (Če so učitelji, zlasti nižješolski, do takih sprememb po pravilu nezaupljivi, je širša javnost navadno proti njim.) Zakaj? Zato, ker se optična podoba, povezana z jezikom, s predlaganimi spremembami ruši. Mi smo sicer res stalno poudarjali in moramo poudariti tudi tukaj, da se knjižni jezik ne le piše, temveč tudi govori v vseh svojih kulturnih vlogah in da to velja tudi za sedanost (in za sedanost celo bolj kot za dobo pred 50 ali 40 leti, ker si je danes govorni jezik med množičnimi sredstvi obveščanja pridobil precej pomembno mesto). In če pogledamo razvoj knjižnih jezikov, vidimo, da je imela *govorna podoba* knjižnega jezika tudi v preteklosti pomembne posebne splošne kulturne naloge in da je — kot vemo iz zgodovine knjižnih jezikov — govorna kulturna podoba bila pogosto pred pisno.³ Ob teh zgodovinskih razgledih se sicer ne želim zadrževati, hočem pa vendar poudariti dejstvo, da knjižnega jezika ne moremo omejevati na njegovo pisno obliko, kakor jo je sicer težko od njega ločiti.

Ob tem bi hkrati rad opozoril na neko stvar — ne da bi se hotel zatekati k zgodovinskemu razvoju jezika — da namreč podobe današnjega knjižnega jezika, kot si jo delamo, pa tudi ne njegove definicije, veljavne za sedanost, ne moremo neposredno in brez ostanka prenašati na pretekla obdobja. Že npr. razmerje pisanega in govorjenega jezika se je spreminjalo med razvojem, spreminjali so se njegovi nosilci in naslovniki. Če danes govorimo o knjižnem jeziku kot o skupnem izražanju in sporočanju v dani narodni celoti, se moramo zavdati, da so bila obdobja, ko se knjižni jezik še zdaleč ni tikal tako celotne socialne razčlenjenosti dane družbe in da je imel v njej precej izjemen položaj.

³ Prim. moj članek K obecným vývojovým zákonitostem spisovných jazyku (K splošnim razvojnim zakonitostim knjižnih jezikov), v zborniku Csl. přednášky pro IV. mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě, Praga 1958, str. 48 in sl. (ponatisnjeno v Studijah..., str. 91 in sl., kjer opozarjam tudi na svoje druge članke o teh vprašanjih).

Če gledamo na knjižni jezik predvsem s stališča njegovih nalog in s stališča nosilcev knjižnega jezika, ki so bili v preteklosti omejeni, ne pa s stališča naslovnikov, in če sprejemamo njegovo izjemnost v preteklosti, bi lahko prišli do sklepa, da tako nalogo ni treba, da bi jo izvrševal samo lastni narodni jezik, temveč da so bili tudi mednarodni jeziki, ki so opravljali vse te naloge. In opravljali so jih dobro. Če ostanemo samo na področju Evrope, je bil za velik del Evrope, pa celo tudi zunaj evropskih mej, tak mednarodni jezik grščina, pozneje pa v precejšnjem delu evropskih dežel dolga stoletja latinščina, na precejšnjem delu slovanskega ozemlja pa stara cerkvena slovanščina in podobno. Seveda je ta delna mednarodnost po eni strani pospeševala hitrejšo in ozemeljsko obsežnejše sporočanje, zagotavljala veliko širši doseg sporočila. Po drugi strani pa je bila tu velika razlika med nosilcem jezika in njegovim naslovnikom in četudi so bili v starejšem obdobju nosilci knjižnega jezika v določeni meri družbeno omejeni, je vendar precejšnja razlika, če je to vloga kulturnega jezika imel domači, recimo moderno, narodni jezik ali pa mednarodni. Pri mednarodnem jeziku, npr. pri latinščini in drugih, je bil doseg pri naslovnikih v grobem enak z njegovimi nosilci, pri domačem jeziku pa so bili — teoretično vzeto — naslovniki neomejeni, konkretna omejenost pa bolj odvisna od vsebine sporočila kot od same jezikovne oblike.

Vidimo torej, da je zahteva izražanja in dosega sporočanja pri mednarodnem jeziku res imela svoje prednosti, imela pa je tudi svoje slabe strani glede razumljivosti, dostopnosti vsem slojem članov narodne celote. Ob postopni krepitvi narodne zavesti je seveda moral nastopiti kot tekmecek takemu mednarodnemu jeziku domači, narodni jezik in je zmeraj bolj postajal, kot sem že omenil, predstavnik narodne celote, saj je jezik ena izmed značilnosti, po kateri se narod loči od naroda.

S tem smo dospeli do prve antinomije, tj. do mednarodnosti in narodnosti, do mednarodnih in narodnih prvin.⁴ Ko tu govorim o prvinah, to nasprotje zožujem. Zanemarjam tudi dejstvo, da so mednarodni jeziki stari in da so stalni tudi poskusi dobiti nove. Tako prav v sedanjem času spet narašča težnja k skupnemu mednarodnemu izražanju. Uresničuje se na dva načina. Na eni strani obstajajo jeziki, ki si prizadevajo za prestiž mednarodnosti ali pa se jim le-ta preprosto priznava — vendar se to naše teme ne tiče —, po drugi strani pa se v vsakem jeziku, posebno pa v knjižnem, uveljavlja antinomija med mednarodnimi in domačimi prvinami. Ta boj med mednarodnimi in domačimi prvinami je v jeziku stalen. V tem je določena antinomija znotraj vsakega knjižnega jezika, ki ima tudi svoje staro izročilo in se spreminja, saj prav naša doba spet precej poudarja omogočanje mednarodnega sporazumevanja in mednarodne izraze. Tako smo na eni strani pričue tega, da v 19. in 20. stoletju narašča število domačih knjižnih jezikov, znotraj že obstoječega knjižnega jezika se razvija težnja po izražanju z domačimi jezikovnimi sredstvi, medtem ko se na drugi strani spet uveljavlja stalno prizadevanje za uporabo mednarodnih jezikovnih sredstev.

Druga antinomija v knjižnem jeziku je razmerje med *natančnostjo in dognanostjo* izražanja in med potrebami izražati nove pojme in stvari, pa tudi med prizadevanjem, da se ohranijo določene *tradicionalne* prvine jezika, tj. da se ohrani njegova stabilnost. Obe ti dve težnji sta v knjižnem jeziku docela

⁴ O teh »nasprotnih težnjah« govorim v članku Naloge knjižnega jezika ..., str. 35–39 (ponatis v Studijah ..., str. 32–34).

upravičeni. Tako knjižni jezik, če hoče dobro izvrševati svoje naloge, ki mu jih postavlja družba, v skladu z značilnostmi teh nalog seveda najprej teži k natančnemu izražanju, ali recimo vsaj k adekvatnemu (natančnost je višja stopnja adekvatnosti) — k temu se še povrnemo. Poleg tega je knjižni jezik stalno pred novimi in novimi nalogami kako izraziti nove pojme, nove stvari, njihovo novo pojmovanje. Tako spopolnjevanje jezika utemeljuje torej adekvatnost izražanja in ta nova jezikovna sredstva vse to še odražajo v jeziku. Nasproti temu pa deluje stabilnost knjižnega jezika kot njegova immanentna značilnost, kajti knjižni jezik mora ohranjati določeno tradicionalno ustaljeno obliko. In tako se proti novim prvinam med govorečimi pogosto pojavlja odpor, kajti če se začne premikati del jezikovnih sredstev, se uporabnik jezika včasih čuti nekako prizadetega ali za nekaj osiromašenega, ker se v jeziku naenkrat pojavljajo sredstva, predvsem besedna, ki so mu nerazumljiva ali tuja. (S tem prihajam do tretje antinomije, do antinomije med racionalnostjo (razumskostjo) in emocionalnostjo (čustvenostjo) jezika, h katerima se še povrnemo.) Seveda tako stalnost kot sprejemanje novih prvin spadata predvsem k razumski sestavi jezika, vendar kljub temu stabilnost ne manjka niti čustveni vsebini, kolikor jo pojmuje kot subjektivno ohranjanje (s spremnim odporom nasproti novostim). Če pa pogledamo na stanovitnost s stališča glavne podstave knjižnega jezika, je stanovitnost temeljna immanentna značilnost knjižnega jezika, kot predpogoj njegove razumljivosti pridapa razumski sestavi.

Seveda se te antinomije v knjižnem jeziku izravnava, pa tudi vrednostna merila, h katerim se še vrnemo, si morajo prizadevati za izravnavo teh nasprotij, za njih ravnotežje. Jasno je, da različne družbene razmere narodnih celot dajejo v raznih obdobjih prednost eni ali drugi strani. Razumljivo je, kakor sem že velikokrat povedal, da so narodni jeziki, ki nikoli niso dvomili o svojem obstanku, nasproti mednarodnim prvinam zmeraj strpnejši kot jeziki narodov, ki se znajdejo v položaju, da se bojujejo za svoj obstanek, za svojo samostojnost. Toda tudi tak bojujoči se jezik, če doseže določeno večjo stanovitnost in če se njegovi uporabniki zavedajo, da jezik dobro opravlja svoje naloge, postane nasproti tem tujim prvinam veliko strpnejši kot v obdobjih večje ali manjše nevarnosti. Glede antinomije novosti in stanovitosti je jasno, da gre tu zares za notranji boj in za nujnost izravnave, za kar je zelo primeren Mathesijev izraz »prožna stabilnost«⁵ (prožna stanovitnost). Knjižnemu jeziku je potrebna stanovitnost, potrebna pa mu je tudi prožnost, ker bi sicer stagniral, tj. zastal v svojem razvoju. Knjižni jezik pa, ki bi razvojno zastal, bi postal mrtev. Če pa pojmuje knjižni jezik kot živi sodobni jezik, ki mora ustrezati tudi novim nalogam in potrebam, potem ne more zastati v svojem razvoju, temveč se mora prenesto razvijati.

Tretja bistvena antinomija v jeziku je, kot že nakazano, antinomija med razumskim in čustvenim.⁶ V bistvu je jasno, da težnja po internacionalnosti, po natančnosti izražanja in izvrševanja novih nalog izhaja bolj iz razumskosti, težnja po ohranjanju izročila pa iz čustvenosti, ki ni le subjektivna, ampak

⁵ V. Mathesius, O požadavku stability ve spisovném jazyce (O zahtevi stabilnosti v knjižnem jeziku), v navedenem zborniku Spisovná čeština a jazyková kultura, str. 14, posebno pa str. 17 (ponatisnjeno v zbirki člankov V. Mathesiusa Čeština a obecný jazykozpyt (Praga, 1947, str. 415, posebno pa str. 419).

⁶ Primerjaj posebno referat Fr. Daneša Dialektické tendence ve vývoji spisovných jazyků (sociolingvistični prispevek), v zborniku Čsl. přednášky pro VI. mezinár. sjezd slavistů v Praze (Praga 1968, str. 119 in sl.).

tudi intersubjektivna. Seveda s tem ne mislim popolnoma izključiti možnosti, da ima lahko tudi prizadevanje za novosti, za mednarodnost ipd. pogosto tudi svoje čustvene prvine.

Sedaj bi se hotel vrniti še k tistemu, kar sem zgoraj imenoval bogatejši spored nalog in bogatejšo funkcionalno *razčlenitev* knjižnega jezika, in k temu, zakaj sem *normo* knjižnega jezika imenoval trdnjšo, zavestnejšo in bolj obvezno. Glede na *funkcionalno razčlenitev* knjižnega jezika me je skoraj sram ponavljati danes že tako rekoč šolsko delitev. Vendar se tega ne morem docela ubraniti, ker določena dejstva še veljajo ne glede na to, da so bila izrečena že pred desetletji. Naravno je, da je to pojmovanje funkcionalno stilističnega ločevanja knjižnega jezika dospelo v šolo v precej poenostavljeni obliki (vsak šolski učbenik do neke mere poenostavlja). Zavedati se moramo, da če spoznavamo resnično kompliciranost knjižnega jezika kot celote, njegove notranje stilne razčlenjenosti ne moremo presojati samo po enem merilu, ampak je treba več meril in ni mogoče najti klasifikacije, ki bi bila enodimenzionalna, pa tudi dvodimenzionalen prostor bi bil nezadosten; skoraj bi lahko rekli, da bi bilo treba imeti več kot trodimenzionalni prostor, da bi zaobjeli vso to kompliciranost. Danes že tradicionalno je torej razločevanje po osnovnih, lahko bi rekli kompleksnih nalogah ali pa kompleksih nalog, funkcij ali vlog: vloga čisto razgovorno sporočilna, v kateri prevladuje seveda govorna oblika, vloga strokovnega sporočanja (strokovnih nalog), pri katerem imam še vedno za koristno razločevati splošni strokovni jezik (sem gre tudi jezik žurnalistike) in znanstveni jezik, in nazadnje kompleksno vlogo umetnostnega jezika. Vendar bi rad opozoril na to, da ta najosnovnejša shematična delitev, kjer je glavno merilo določena skupina nalog, sega tudi v ustroj (strukturo) jezikovnih sredstev, posebno pa v način njihove uporabe v konkretnem sporočilu. Tako na začetku svojega dela na tem področju sem narisal skico, ki vsebuje tak strukturalni pogled na konkretno jezikovno sporočilo, in jih želim tu ponoviti v glavnih potezah.⁷

V prvem, tj. v razgovornem stilu, gre za enotno pomensko ravnino, za sorazmerno svobodno razmerje leksikalnih enot, za nepopolno izražanje, katerega razumljivost je podana tudi s položajem (situacijo) in z določenim konvencionalnim načinom izražanja. V drugem jezikovnem stilu je pomenska ravnina prav tako enotna, in sicer tako v strokovni vlogi kot v znanstveni, vendar je v strokovnem jeziku razmerje leksikalnih enot do tega, kar je treba izraziti, določeno s konvencijo, katere cilj je beseda-termin, pri znanstvenem jeziku pa teži k natančnosti in k besedi-pojmu. Sporočilo je v obeh stilih popolno, v strokovnem stilu — bi lahko rekli — sorazmerno popolno, v znanstvenem vsaj idealno popolno. Pri strokovnem stilu gre za določenost, dano z avtomatizirano strokovno konvencionalnih izrazov (strokovni izrazi in formulacije), pri znanstvenem pa je dana z natančno definirano in kodificirano avtomatizacijo. Od teh jezikovnih stilov se precej loči umetnostni jezik, pri katerem je semantična ravnina komplicirana, razmerje izražalnih enot do izražanja, in prav tako popolnost in jasnost sporočila, pa odvisna od docela druge zakonitosti, nahajajoče se v strukturi umetnine. To tukaj lahko le nakažem v grobih potezah, toda pri tem hočem pokazati, da pri tej temeljni delitvi knjižnega

⁷ Prim. v mojem članku *Úkoly spis. jaz.*, str. 68 in sl., in v *Študijských ...*, str. 50 in sl.

jezika na zvrsti ne gre le za naloge, temveč za razlike v samem ustroju jezika in konkretnih oblik sporočanja, v funkcioniranju jezika.

Seveda je več meril za določitev stilnih zvrsti knjižnega jezika, posebno če nam jezik ni samo sistem, ampak tudi potek (proces). Ta merila izhajajo iz položaja (ali gre za zasebno ali javno sporočilo), iz oblike (ali gre za pisni ali govorni jezik), iz določenih konvencionalnih oblik (ali gre za preprosto kratko obvestilo ali za širše razpravljanje, ali gre za knjigo ali kratek članek itd.). Prav vsa ta merila nam delajo členitev jezika na stilne zvrsti več-dimenzionalno.

Bistvena značilnost knjižnega jezika v njegovem razvoju, ki odseva tudi v tem razločevanju zvrsti, je — kot sem že prej povedal — *intelektualizacija* knjižnega jezika (lahko bi govorili tudi o njegovi racionalizaciji). Gre za lestvico razumljivost, jasnost, določenost, natančnost. Intelktualizacija v knjižnem jeziku prav tako daje merilo za stopnjo njegovega razvoja, pa tudi merilo za njegovo vrednotenje. Minimalno merilo s tega intelektualizacijskega stališča je adekvatnost sporočila; to je po eni strani prva stopnja, vendar hkrati tudi temeljna, zakaj adekvatnost sporočila je pravzaprav odgovor na to, ali je jezik (ali jezikovno sporočilo) izvršil svojo nalogo, svoj cilj, ali pa ga ni. Toda na vsej lestvici od adekvatnosti pa do natančnosti, ki jo zahtevamo od jezika, stremerečega k znanstvenemu cilju, se pojavlja postopoma vse močnejša intelektualizacija. Tako je torej intelektualizacija v razvoju in pri vrednotenju knjižnega jezika važna sestavina.

Po drugi strani seveda ne smemo misliti, da gre v jezikovnem sporočilu samo za intelektualizirani jezik, ki bi deloval z ustaljenimi strokovnimi izrazi, z ustaljenimi formulacijami in z ustaljenimi skladenjskimi vzorci, torej navsezadnje s konvencijo, z zmehaniziranimi in celo avtomatiziranimi sredstvi (v izjavah in definicijah). Tu je tudi nasprotna usmerjenost, ki sem jo imenoval *aktualizacija* in ki jo lahko imenujemo tudi *deavtomatizacija* (ali z raznimi drugimi opisi). Ali pa da se, narobe, kaka jezikovna konvencija razvija, bolje povedano — spreminja in pretvarja. Ko jezik svoje konvencije ne bi mogel spreminjati, bi bil — recimo tako — zelo suh. Izključeval bi pravzaprav vsak dovtip, vsako besedno igro, jezikovno upodobitev vsakršnega umetnostnega dela, pa tudi vsakršno živost sporočila, končno morda tudi znanstvenega. Ti dve avtomatični sestavini, tj. avtomatizacija in deavtomatizacija, konvencija in novost v jeziku, sta in morata biti.

Ko govorimo o intelektualizaciji in adekvatnosti ter celo o natančnosti sporočila, se seveda razume, da se giblujemo na področju razumskosti. V bistvu gre za problem, da bi se izražanje in sporočanje oziroma sprejemanje sporočil ne razločevalo, pri tem pa je merilo racionalnosti zelo važno.

Vendar je vseeno tako s stališča govorečega kot s stališča poslušalca še problem kako izraziti in sporočiti tudi individualno predstavo govorečega, tudi tisto, kar hoče izraziti individualno. Torej lahko govorimo o duševnem odnosu govorečega in o duševnem odnosu poslušalca. Če pa govorimo o takem stališču govorečega in poslušalca, se moramo zavedati, da smo na področju tako individualne psihologije kot na področju psihologije množice, saj v resničnosti samo individualno izražanje govorečega ne more biti tako individualno, da bi prenehalo biti obvestilo, oz. da gre vendar za to, da bi poslušalec sporočilo lahko sprejel z istim pomenom, s kakršnim je bilo izrečeno.

Tukaj torej spet vidimo, kako so jezikovna sporočila z ene strani — imenoval sem jo intelektualno, lahko pa bi jo tudi racionalno — podložni tudi razčlembi jezika poleg čisto jezikoslovne, z druge strani pa tudi dušeslovni. Res so tudi na tej drugi plati racionalne sestavne, vendar imajo v njej zelo pomembno vlogo čustvene sestavine.

Ko na jezik sploh gledamo z znanstvenega stališča, predvsem pa na knjižni jezik z njegovo bogato lestvico posebnih nalog, ki dosega svoj vrh v jezikovnem znanstvenem stilu, se razume, da je njegovo vrednotenje v precejšnji meri odvisno od racionalnega merila, namreč od merila adekvatnosti. In teorijo knjižnega jezika, kot je bila zgrajena ne le na Češkem — vendar je bil prispevek praške šole zanjo dovolj bistven — vendar precej določajo racionalna merila. Lahko odkritosrčno, kritično priznamo, da je ta teorija do neke mere zanemarjala emocionalno sestavino sporočila. Seveda, če jezikoslovna znanost hoče spoznavati jezik kot celoto v vsej širini, se mora ozirati tudi na čustvene sestavine. Emocionalne sestavine niso samo v procesu govorenja, temveč posegajo do samega jezikovnega sistema, čeprav je sistem jezika kot sistem v svojem jedru seveda razumski. Ima pa tudi emocionalne sestavine, ki sistem na določen način pravzaprav motijo. Da bo to jasnejše, navedimo šolsko preprost primer: velelnik *piši*. Kje je agens tega povelja? Torej je običajno razmerje osebek in povedek, agens in akcija tu nekako moteno. Lahko rečemo, da gre za 2. osebo (tj. za osebo, ki jo ogovarjamo), vendar je to tudi poziv, ki izraža spodbudo govorečega k dejanju: tako je pojem agensa tu razdvojen. Tega tu ne moremo obravnavati do vseh podrobnosti, vendar je res, da imamo v jeziku sestavine, ki racionalnost sistema lahko rušijo. Jasno pa je tudi, da čustvene sestavine veliko bolj kot v sistemu samem stopajo v ospredje v govornem procesu, v načinu uporabe jezikovnih sredstev. In ko bi se spet vrnili k temeljni lestvici tistih kompliciranih nalog jezika, jih bo v nekaterih razmerah včasih več, včasih manj, toda v bistvu obstaja s tega stališča v določeni meri klimaks in antiklimaks. S tem pa nočem reči, da je občevalna vloga, razgovorni jezikovni stil, samo čustvena — to bi pomenilo potvorbo jezikovne resničnosti. Enako bi rad posvaril pred nazorom — ta je dandanašnji sicer že opuščen, prej pa se je pogosto srečeval —, da je umetnostni jezik čustveni jezik (to je bila ena grobih napak stare stilistike iz časa, ko se je začela konstituirati kot znanstvena disciplina).

Drugo tako osnovno merilo knjižnega jezika kot celote — razen stabilnosti — je problem njegove *enotnosti*. Tudi enotnost jezika je v knjižnem jeziku seveda immanentna značilnost. Če govorimo o tem, da je knjižni jezik družbeni način izražanja v določenih vlogah vse narodne celote, iz tega z ene strani izhaja potreba po določeni enotnosti, pa navsezadnje ne le v knjižnem jeziku, ampak v jeziku sploh. Če priznamo — to je nujno —, da gre za družben pojav, to pomeni, da je tu neka enotnost in samo ta nam zagotavlja, da to, kar pove govoreči, poslušalec razume. Ko tu ne bi bilo nikakršne enotnosti, ne bi bilo lahkega medsebojnega sporazumevanja. V knjižnem jeziku je potreba po tej enotnosti še močnejša. Enotnost knjižnega jezika pa lahko projiciramo v pojmovanje norme knjižnega jezika kot njegove imanentne značilnosti. (Zmeraj sem se bojeval za pojmovanje, da se norma nahaja v jeziku, in zato smo v naši teoriji razločevali med normo in kodifikacijo.)

Po drugi strani pa moramo pojmovati to enotnost jezika resnično dialektično. Ta enotnost vsebuje precejšnjo variabilnost, ki je upravičena funkcional-

no, stilistično in s potrebo novih nastopajočih prvin in z odmiranjem starih, ipd. S tem se spet vračamo k pojmu obveznosti norme, večje obveznosti in zavestnosti norme knjižnega jezika. Po šolskem pojmovanju s stališča upoštevanja določenih pravil bi to pomenilo, da bi iz te obveznosti izhajala striktna, dosledna enotnost. Toda če na delovanje jezika gledamo realno, in prav tako na sam njegov sistem, vidimo, da je v tej enotnosti skrita precejšnja variabilnost, da ne obstaja jezikovna norma brez variabilnosti in da je pri knjižnem jeziku zaradi bogate stilne razčlenjenosti ta variabilnost obširnejša, ima pa pri tem notranjo komplicirano zakonitost. In večja uzavešenost in obveznost norme je dialektično odvisna od te kompliciranosti. Variabilnost norme torej spada k njeni enotnosti, ki je ne moremo pojmovati kot strogo enotnost.

Kakor je knjižnemu jeziku, da bi lahko izvrševal svoje naloge, potrebna prožna stabilnost, tako mu je potrebna tudi variabilna enotnost. Jezik, posebno knjižni, je zelo kompliciran pojav in te njegove značilnosti ne smemo pozabiti, ko govorimo o kakovosti jezika in njegove kulture.⁸

Boris Merhar

PA Ljubljana

K ZGODOVINI SVOBODNEGA VERZA V SLOVENŠČINI

Bibliografija spisov o slovenskem verzju je vse prej kot bogata in tako tudi ni čudno, če med njimi ni prispevka, ki bi se s problemom svobodnega verza v slovenščini kaj pobliže ukvarjal. Naša literarna zgodovina ta verz seveda česče omenja in ob posameznih pesnikih tudi ustrezno označuje, vendar domala le v zvezi z novejšo dobo in zlasti z moderno, ko je res šele v pravem smislu in večjem obsegu zaživel, medtem ko daje o njegovih prednikih oziroma o starejših metričnih premikih v tej smeri le pičle migljaje (največ Slodnjak, zlasti v svoji *Gesch. d. slow. Literatur*, 1958, 29—31). Zato je tudi namen pričujočega članka, da najprej porazišče in pobliže osvetli prav te sicer bolj epizodične in obrobne, vendar slovenski verz tako ali drugače sproščujoče novosti v času od Prešerna do moderne.

Kakor je znano in kakor nakazuje že etimologija besede, se verz v svojem pravem bistvu izpričuje in razkriva šele v spovračanju, včasih že v sklopu nekaj sosednih, včasih pa šele večjega števila verzov. Zato pa posameznega, iz njegovega konteksta izločenega verza, zlasti stilno sicer nevtralnega, niti ne bi mogli vselej razpoznati kot vezano besedo, še manj pa ga metrično pravilno opredeliti. Tako bi se npr. stavek *Le malokdaj gre med ljudi* utegnil zdeti le pogovorna oznaka samotarskega, odljudnega človeka, če pa bi kdo vendarle zaznal urejeno sosledje naglasov v tem stavku ter bi si stvar tudi metrično zapisal, bi mu zapis pokazal popolnoma »pravilno«
amfibrahično mero (U—U)

⁸ Al. Jedlička, *Studium současných (= sodobnih) spisovných jazyků slovanských a problematika variantnosti normy, Slovo a slovesnost* 29, 1968, str. 113—125 (tam so navedeni tudi drugi Jedličkovi prispevki o tej temi) in *Dynamika současné spisovné češtiny*, *Naše řeč* 52, 1969 in v zborniku *Kultura českého jazyka* (Liberec 1969).

—○○—). In vendar bi se zmotil, če bi imel to za verz iz take pesmi, kajti pesem ki vsebuje ta in še en prav tak verz, je dejansko zložena v 4-stopnem akatalektičnem jamskem verzu (Prešeren, Judovsko dekle), torej v dvozhložni in ne v trizložni meri. Seveda je Prešeren ta odklon od metrične osnovne pesmi tu zavestno ustvaril, hoteč tako tudi še ritmično poudariti vsebinsko stran verza, zlasti ko je besedo *gré* (ki meri na dekletovo zvezo s svetom) postavil na metrično šibko, po metričnem impulzu jamskega konteksta neiktično mesto. In še primer, ki naj pokaže, da tudi pri verzu z »nepravilnim«¹ naslednjem naglašeni in nenaglašeni zlogov šele kontekst lahko odloča, ali imamo opraviti z odklonom od kake tradicionalne mere ali pa s svobodnim verzom. Tako npr. verz, ki bi se s svojim metričnim zapisom ○○○—○○—○○○ zdel bližji trizložni kot pa dvozhložni meri, lahko beremo tudi v sonetu, in je potemtakem enajsterec, z resda prav izjemnim kršenjem metra (*da bi ne žalil je, v védnem trepéti* — Prešeren, sonet o Togenburgu), če pa se srečamo z njim v Župančičevi pesmi *Z vlakom (ki žalovála v obléki je čáni; zahrepenéla, v nebó je hotéla; okamenéli zanòs domovíne*)*, ga bomo šteli seveda med svobodne verze.

Dalje se mora obravnava verza in razvoja verzifikacije, zlasti če naj spremlja predvsem razne metrično-ritmične novosti v poeziji, do neke mere ozirati tudi na kompozicijsko stran pesmi oz. na prvine, ki verze kakorkoli povezujejo ali ločujejo (kitična ali drugačna zgradba pesmi, različen delež in grupacija rim oz. njihova odsotnost, prestopi, tudi kitični, razhajanje verzov glede na število zlogov, ipd.). Še posebej pa prihaja vse takó ali drugače v poštev pri razpoznavanju in problematiki svobodnih oblik ter se pri raznih narodih tudi kaj različno pojavlja in tudi različno opredeljuje. V tem širšem in zgolj pojavnostnem smislu bi se dalo bistvo tega osvobajanja zajeti nekako v naslednje: verzi se ubirajo v svobodnih, metrično povsem razvezanih ali vsaj močno sproščenih ritmih, vendar vključujoč v to svobodo tudi sporadično vpletanje starih verzni oblik (1), neredko in z velikim in pogostim razhajanjem v številu zlogov ter s številnimi prestopi (2), v znatni meri nekitično oz. v svobodnih, tako rekoč sproti oblikujočih se in neenakih kitičnih tvorbah, in to ponekod še s tradicionalnimi verzi (3) ter z novim, vse bolj sproščenim odnosom do rime in razvrščanja rim, ki pa se včasih tudi močno ali celo povsem opuščajo (4).

Razumljivo je, da se pesnikova beseda na skrajni stopnji teh sprostitve že močno približuje prozi ter je bila takih očitkov večkrat tudi deležna, čeprav je to in takšno lirično in ritmično »prozo«² nad navadno prozo povzdigoval že njen himnični (Klopstock) ali prometejsko uporniški zanos (Goethe) in je bila tudi v parodiistično ironičnem zvenu in temu ustrezajočem »parlando«³ slogu Heinejevih Nordseebilder še vedno dovolj »poetična«. S tem pa se že dotikamo sicer nič presenetljivega dejstva, da se vsakovrstne svoboščine v verzifikaciji posamič ali v raznih kombinacijah pojavljajo že tudi v starejši literaturi, zlasti v »prehodnih«⁴ dobah in zato večidel tudi iz zavestno novotarskh, antitradicionalističnih nagibov.

Prav v zvezi s tem pa se obravnave teh pojavov precej razhajajo, deloma že zaradi težav z razmejevanjem »svobodnih ritmov«⁵ in »svobodnih verzov«⁶

* Tu smo se ozirali le na osnovno metrično enakost verzov po mestih naglašeni zlogov, medtem ko je meja med »koli«¹ v Prešernovem enajstercu za 6., v Župančičevih treh verzih pa za 5. zlogom.

(prim. A. Heusler, *Deutsche Versgeschichte* III, 1150 in 1157), predvsem pa ob problemu, kdaj so slednji pravzaprav nastali. Tako je npr. pri M. Grammontu (*Le vers français*, 1967, 103—168), ki kvalificira svobodni verz že z navzočnostjo posamezne svoboščine — predvsem s kršenjem silabičnosti, a tudi že zgolj z druženjem različnih vrst rimanja v isti pesmi (str. 103) — v dokaj obširnem poglavju o svobodnih verzih daleč največkrat citirani avtor — La Fontaine. Podobno pišejo Nemci (Minor, Heusler idr.) o svobodnih verzih pri Gellertu, Lessingu, Wielandu idr., a tudi Rusi označujejo Puškinov verz v njegovih prevodih »Pesmi zahodnih Slovanov« kot svobodni verz. Vendar pa dandanes nasploh velja, da se je svobodni verz v svojem pravem, tudi programatično poudarjenem modernem bistvu pojavil najprej v Franciji, v drugi polovici osemdesetih let in se nato široko uveljavil kot nova prozodična vrednota nove evropske moderne in pravzaprav trajna pesniška pridobitev novejših časov. V tem smislu po sodijo vsi starejši tovrstni in sorodni pojavi, razen morda že očitno predhodniških Whitmanovih verzov (1855), le v predzgodovino tako pojmovanega svobodnega verza; vendar pa moramo nekatere izmed njih, zaradi večje možnosti neposrednega vplivanja, zlasti nemške, upoštevati tudi v zvezi z razvojem slovenske verzifikacije.

Izmed nemških so sicer najpomembnejši nerimani »svobodni ritmi«, ki so jih uveljavili Klopstock (od 1754 oz. 1758), za njim pa še Goethe, Hölderlin idr. — po oznaki W. Kayserja »domala edini prispevek, ki je nemška lirika z njim obogatila oblikovno zakladnico svetovne literature« (*Gesch. d. deutschen Verses*, 1960, 53). Razumljivo pa je, da te tako nenavadne oblike na slovensko poezijo še zlepa ne bi bile mogle vplivati, med drugim tudi zato ne, ker so bile nerimane, kaj takega pa je bilo v slovenski vezani besedi še vse do Aškercarja in moderne prava izjema (nasprotno pa se je tedanjemu odporu in celo boju proti rimi med Nemci prav vidno odzval Linhart v svojih *Blumen aus Krain*, saj ima v zbirki okrog 2/3 nerimanih pesmi). Značilno je tudi, da je Vodnik celo v safičnih kiticah svoje Prošnje na kranjsko modrino porabljal rimo, še zgovornejše pa so besede, s katerimi je neki ljubljanski študent 1822 utemeljeval rime v anakreontskih verzih svojega novoletnega voščila A. Smoletu: »Rima, ki je on (tj. Anakreon) kot Grk ni poznal, je kranjskemu ušesu neogibna potreba, in ji je potemtakem treba zadostiti.« Spričo tega so pobude za rahljanje tradicionalne, že s Pisanicami in Vodnikom uveljavljene zlogovno-naglasne verzifikacije vse lažje prihajale od drugih, manj drznih, a metrično svobodnejših r i m a n i h pesmi, ki je zanje nemška poezija ponujala dovolj zgledov (Goethe, Schiller, Uhland, Heine idr.). V tem smislu sta problem v zvezi s Prešernom že pred vojno obravnavala Kidrič (*Prešeren* II, 382—384) in Isačenko (*Slovenski verz*, 71—72) — le da je prvi pri tem vse bolj poudarjal zglede domače ljudske pesmi —, po vojni pa Slodnjak (*Prešernovo življenje*, 1964, 204 in op. 187), z navedbo konkretnih nemških vzorcev (Uhland, Chamisso), vendar dopuščajoč tudi možnost teh ljudskih vplivov. Toda o tem še pozneje.

Že uvodoma naznačeno, na Prešerna vezano izhodišče našega članka naj tu še pobliže določimo s tistim oblikovnim stanjem njegove verzifikacije, ki se kaže v njegovi poeziji kot izključno in neokrnjeno vse tja do l. 1836—1837, tj. do njegovih prvih stvaritev v novi, svobodnejši metriki (Prekop, *Zdravilo lju-bezni*). Tu seveda ne gre za nikakršen globlji prelom v njegovem pesniškem delu, saj gre le za 6 oz. 7 pesmi, vsekakor pa za pomembno obogatitev njegovih ritmično izraznih sredstev, ki tudi ni bila brez vpliva na nadaljnje obli-

kovanje slovenskega verza. Ob tem mejniku pa se nam zdi potrebno, da si na kratko predočimo, v kakšnem obsegu in kako se pod vlado stroge zlogovno-naglasne metrike utesnjuje v njej zvesti »vezani«, »nesvobodni« verz. Pravi pomen in širšo problematiko te vezanosti pa si bomo nemara še naprej razbistrili, če ta uvodna pojasnila navežemo na razpravljanje, ki se je pred dobrim desetletjem razpletlo o teh vprašanih prav v našem listu.

Tedaj je namreč Anton Sovre, opirajoč se na svoje izkušnje s slovenjenjem antičnih heksametrov in spodbujen še od Mahničevega članka Slog in ritem Cankarjeve proze, izpovedal svojo »staro domnevo, da je ritmična osnova slovenskega jezika daktilska ali vsaj močno daktiloidna« (JiS II, 326). Še isto leto je o tem spregovoril Kajetan Gantar ter uvodoma pravilno poudaril, »da pride ritmična osnova jezika najbolj spontano do izraza na eni strani v ritmizirani prozi, na drugi strani v tako imenovanem ‚svobodnem verzu‘«. V nadaljnjem je Gantar, le da ne več v čistem skladu s tem spoznanjem, podprl Sovretovo domnevo — Sovre sam jo je imenoval tudi »tezo« — in to z zgledi iz Župančičeve Dume in z ugotovitvijo, da je »skoraj 60 % te pesnitve »spesnjene v daktilskem ritmu« in da je v njej 21 »čistih heksametrov« (JiS III, 37—38). Kmalu zatem je o problemu na kratko spregovoril še Dušan Ludvik (JiS III, 188) ter »tezo« prejšnjih dveh nekoliko razširil, sklicujoč se na svoječasno Škrabčevo trditev (1881), »da je torej tista mera najprimernejša naši slovenščini, katera dopušča več nenaglašenih kakor naglašenih zlogov, to je, daktiljska, anapestska in amfibrahiška (Jezikosl. spisi I/2, 128), torej nasploh trizložna. V tej širši in previdnejši obliki je bila stvar na videz sprejemljivejša, le da je bil problem v tedanji skopi obravnavi še vedno le enostransko osvetljen in v bistvu še vedno pod sugestijo izhodiščne »teze«.

Najprej bodi poudarjeno, da citirana Škrabčeva trditev tako rekoč normativno povzdiguje trizložno mero nad dvožložno, in kot tako jo je upravičeno odklonil že Isačenko (Slov. verz, 1939, 19—20). Ne glede na to in na Škrabčev slab posluš za poezijo pa se je Škrabec pri tem vendarle opiral na neke stvarne osnove v zvezi z naglaševalnimi odnosi v slovenščini, in to:

1. na mnogo manjši delež naglašenih zlogov nasproti nenaglašenim (štirje preskusi iz proznih del Levstika, Stritarja in Cankarja so mi dali poprečno razmerje 1:1,73, preizkus iz Kidričeve monografije o Prešernu 1:2,1 in iz uvodnika v »Delu« 1:2,16, kar le opozarja na razliko med leposlovno prozo na eni ter znanstveno in publicistično prozo na drugi strani) in

2. na dejstvo, da je — ali da bi bilo — d o s l e d n o v metrično shemo vklenjeno alternirajoče poudarjanje v dvožložni meri skrajno utesnjujoče, ali kakor pravi Škrabec sam, da »iz samih trohejev ali jambov ni mogoče količkaj več pesmi zložiti«. Pod jarem tako pojmovane verzifikacije bi namreč dejansko šle le vse eno- in dvožložnice (seveda na pravo mesto postavljene), izmed trizložnic pa le tiste z naglasom na srednjem zlogu, medtem ko bi trizložna mera ob istih pogojih zajela še vse trizložnice, veliko večino štirizložnic (tj. tiste z naglasom na drugem ali tretjem zlogu) ter še petzložnice z naglasom na tretjem zlogu, to pa se pravi, absolutno večino vseh slovenskih besed (seveda v odvisnosti od dolžine verza).

V tem in samo v tem ozkem, a seveda nevzdržnem smislu bi se dalo reči, da je trizložna mera »primernejša naši slovenščini« od dvožložne. Prva namreč nakazuje, vsaj ob stopični popolnosti vseh verzov, naglasno razmerje 1:2, druga pa 1:1. Glede na prej navedeno poprečje je slednje razmerje za naš (in še

marsikak) drug jezik z naglasi odločno prenabito, najsi tudi se ob neredki, dosledno ali izmenično nastopajoči hiperkataleksi vsaj v jambskih pesmih nekoliko ublažuje, v enajstercu npr. na 1:1,2 (v trohejskih pa se s katalekso še zaostruje). Ker pa je »prav kršitev sheme temelj in bistvo ritma« (Isačenko), tudi večja nuja odstopanja od sheme, zvezana z dvozložno mero, ne more biti argument zoper to mero, prej nasprotno. Dejansko namreč pogostnejša nenaglašenost iktičnih mest, povzročena s to nujo, le še toliko bolj poudarja metrično-ritmični antagonizem, ki se v njem oblikuje verz. Razen tega pa se mnogo opaznejši odkloni od sheme ustvarjajo v verzuz z nemetričnimi naglasi, ti pa so v dvozložni meri če že ne pogostnejši, pa vse učinkovitejši kot v trizložni meri. Spričo tega bi bilo tudi krivo misliti, da je z določeno mero vselej in nujno dano tudi že določeno in zlasti od druge mere različno sorazmerje naglašanih in nenaglašanih zlogov (v celoti). Prav »po zaslugi« dvozložne mere namreč niso tako redki primeri, da ima v trizložni meri zložena pesem tesnejše (celotno) naglasno sorazmerje kakor pa pesem v dvozložni meri; res pa je splošna zakonitost slej ko prej ta, da ima pesem prve mere redoma nekoliko več naglasov, kakor jih predvideva shema, druge pa precej ali celo manj. Za približno osvetlitev tega razhajanja si oglejmo nekaj podatkov iz Prešerna, pri čemer je seveda treba računati z delno neizogibnostjo subjektivne presoje (prvo številčno razmerje pove, koliko nenaglašanih zlogov pride na 1 naglašeni zlog, v oklepaju pa je dodano razmerje po metrični shemi tiste pesmi):

3-zložna mera	2-zložna mera
V spomin V. Vodnika 1:1,44 (1:1,75)	Dekletom 1:1,66 (1:1)
V spomin A. Smoleta 1:1,56 (1:1,63)	Strunam 1:1,37 (1:0,88)
Nuna in kanarček 1:1,74 (1:1,75)	Gazele 1 . . . . . 1:1,86 (1:1)
On dan si začela 1:1,51 (1:1,75)	Gazele 4 . . . . . 1:1,69 (1:1)
Povodni mož 1:1,74 (1:1,91)	Son. venec 6 . . . . . 1:1,91 (1:1,2)
Sveti Senan 1:1,61 (1:1,75)	Son. venec 10 . . . . . 1:1,78 (1:1,2)

Po vsem tem pa ne moremo reči nič drugega, kakor da dvozložna mera, vsaj v doslednem zlogovno-naglasnem sistemu, daje večje ritmično izrazne možnosti od trizložne, ali še drugače: težja uresničljivost sheme v prvi meri je dejansko njena prednost, medtem ko je lažja in večja zvestoba shemi v drugi meri tudi njena slabost, ki pa je po drugi strani spet po svoje pogojena in nujna. Pomisliti moramo namreč, da neuresničeno iktično mesto v jambski (ali trohejski) pesmi vnaša v verz, s tako nastalim nenaglašanim trizložjem, le dobrodošlo variacijo in neredko tudi vsebinsko osmišljeno ritmično poživitev (Prešeren ima že samo v Sonetih nesreče 55 takih primerov, tudi po dva v istem verzuz), medtem ko v trizložni meri s tem lahko nastane kar 5-zložno šibko sosledje, ki pa je le redko ali le pod mojstrovim peresom lahko tudi smiselno pogojeno. (*Tó rêče in se ji globôko priklóni; Tó rêče, hitréje sta se zasukála; Mársikdaj se govórica ti zméša*). Podobno pa ima tudi nemetrični naglas med iktičnima zlogoma v dvozložni meri mnogo večji poudarni učinek kakor v trizložni meri, saj ustvarja v prvi trizložno naglašeno zaporedje, v drugi pa le dvozložno: *jim iz očí tí pôšlji žárke míle; ukáz žêlj vléče v tvôje domovánje; potíhnil ti vihár ní v písih bôja; ne stávi v brán dálj bôžji se dobróti; nasproti: ne vzdíža žêlj skrívnih plamána; k'téra zdàj íma grôb kómaj za nás*). Zaradi jasnosti pa moramo tem citatom pridružiti še nasproten primer ter ob njem nekoliko

dopolniti prej navedeno kratko Isačenkovo opredelitev ritma: v metrično vezani verzifikaciji namreč ritem shemo hkrati negira in potrjuje, potrjuje celo prav s svojim »kršenjem reda«, pa tudi s tem, da se z njim tu in tam tudi povsem in prav smiselno usoglaša. Tak primer imamo v 4. sonetu nesreče, kjer se nesrečnemu preganjancu usode po vsem nemirnem beganju slednjič le odpira pomirjujoči vidik odrešitve:

šelè v pokóju tihem hládne híše,
ki pélje vánjo tèmna pót pogréba,
počíje, smít mu čèla pót obríše.

Da je pritisk metrične sheme v strogi trizložni meri nasploh mnogo večji, je razvidno tudi iz okoliščine, da Prešeren uresničuje dvožložno mero (po številu z njo povsem usklajenih verzov) v povprečju pribl. tretjinsko, v sonetu oz. enajstercu celo zgolj petinsko, medtem ko trizložno dvetretjinsko, in to kljub opaznemu prizadevanju, da bi z nemetričnimi naglasi nekoliko zabilal v tej meri še toliko bolj zaznatno enolično in spričo večjih intervalov tudi že nekam prelahkotno glasovno valovanje. Zato pa tudi ne preseneča, da je delež pesmi v tej meri pri njem kakor sploh v naši poeziji tako skromen, saj je trajno prevladoval le v Vodnikovi pesmi. Vendar pa se je slovenski verz v glavnem prav v zvezi s to mero oz. pod vplivom nekaterih zlogovno svobodnejših tvorb v tej meri začel sproščati ter prestopati pregrade, ki mu jih je stavil tradicionalni zlogovno-naglasni sistem. Kakor je bilo že omenjeno, je te sprostitev pri nas umetniško prvi uveljavljal Prešeren, začeniši s Prekopom, zgolj priložnostno in soustvarjalno pa se je s to novostjo soočil že kmalu po svojih objavah v KČ.

Če so prvi znani Prešernovi verzi (ok. 1818—1819), izražajoči njegov protest zoper duhovno nasilje, vsebinsko zanj že nadvse značilni, pa oblikovno povedo komaj kaj več kot to, da mu je bila kot Gorenjcu za takšno improvizacijo pač najpriročnejša alpska poskočnica. Nasprotno pa ob amfibrahih njegovega Povodnega moža ne moremo več reči, da v tisti njegovi dunajski in že ne več priložnostni verzifikaciji ni bilo tudi nekaj »hoje za Vodnikom«; ne bi bilo tudi izključeno, da je bila v trizložni meri zložena tudi še katera druga pesem iz tega istega, pozneje (mimo znanih izjem) uničenega zvezka. Ko pa se je po prihodu v Ljubljano (1828) in ob Čopovem vplivu začel vnemati za zahtevnejše italijanske oblike, in zlasti za gibčni enajsterc, je trizložno mero za vrsto let povsem zanemaril, sprva bržčas tudi iz zavestnega odpora do Vodnika (epigram o »menišiču«) ali vsaj do njegovega tako očitnega oblikovnega vpliva na čbeličarje. Vendar je še na začetku te njegove nove pesniške usmeritve nanoslo, da je prevedel Körnerjevo protinapoleonsko, vojaško domoljubno Lützows wilde Jagd (iz 1813) ter svoj prevod 14. avg. 1830 objavil v Ilirskem listu. Pobude za to slovenitev, pomenljivi Prešernov miselni odklon do Körnerja v V/5 kakor tudi posebni njegov namen s to objavo poznamo iz Slodnjaka (Prešernovo življenje, 53), naše zanimanje pa velja tu ožje oblikovni strani njegovega prevoda. Gre namreč za pesem v verzifikacijski obliki, kakršna je bila Prešernu iz nemške poezije pač dovolj znana, ki pa se sam v njej še ni bil in tisti čas tudi ni nameraval poskušati.

Sicer je že Kidrič (Prešeren II, 1938, 173, 186) poudaril »kompliciranost« in težko prevedljivost teh Körnerjevih kitic, doslej pa po moji vednosti še ni bilo ugotovljeno, da se je Prešeren tu prvikrat, najsi le epizodično in preva-

jalsko-ustvarjalno, spoprijel z neko novo in tako verzifikacijo, ki je imela čez nepregledno vrsto let še prav vidno obogatiti njegovo izvorno ustvarjanje.

Pesem je zložena v šestih 7-vrstičnih kiticah z rimami AbAAbCC, verzi so amfibrahčni, toda z močnim, in to dvojnim kršenjem zlogovnosti. Po »čisti« shemi bi namreč moško rimani verzi (A in C) morali biti 11-zložni, kot 4-stopični katalektični, oba žensko rimana (b) pa 9-zložna, kot 3-stopična akatalektična — kršitve pa so najprej na začetkih verzov z 12 »anakruzami« (6 jih uvaja zadnje, refrenske verze kitic), še mnogo občutnejše pa so v notrajščini. večine verzov. Gre za tako imenovano kontrakcijo, ki nastopa kar v 30 od 42 verzov ter zajema v 23 verzih po en zlog, v 7 pa po dva. Po »čisti« shemi, in zato brez upoštevanja »anakruz«, znaša ta kontrakcija 9,13 %* (po številu zlogov merjenega obsega pesmi), v poprečju pa pride 1 kontrakcija na 1,4 verza. Z vsem tem je dobila pesem vse bogatejšo dolžinsko variacijo verzov, in to v 5-zložnem razponu (8—12), obenem pa tudi neko posebno, v čisto amfibrahčnem valovanju krnjeno, zadrževano ritmiko. Kontrakcija namreč pomeni kršenje ali tudi razveljavljanje zlogovne determinante strogega silabo-toničnega sistema, v bistvu pa tudi že odpravljanje meje med obema merama in prehajanje na drugo, (zgolj) tonično verzifikacijo. To pa se označuje že tudi kot prehodna oblika k svobodnemu verzu, ponekod pa se tak verz obravnava že kar kot »svobodni«.

Kako je to z »metrično nalogo« v svojem prevodu Körnerjeve pesmi reševal Prešeren?

Glavna številčna razmerja so podana v spodnji preglednici. V njej porablamo (sicer zastareli) izraz »anakruza« za vse tiste, in tudi naglašene zloge na začetku verzov, ki so nekako že izven sklopa sicer mnogotero kršene, vendar dovolj razpoznavne metrične in kitične sheme. (Kratiki: K = Körner, P = Prešeren.)

Kitica	Verzov z »anakruzo«		Kontrahiranih zlogov		Vseh zlogov		Dolžina verzov		
	K	P	K	P	K	P	K	P	
I	2	1	6	7	69	70	8-zložnih	3	4
II	1	1	9	7	68	70	9-zložnih	14	14
III	2	1	8	5	67	72	10-zložnih	13	3
IV	2	1	5	4	70	73	11-zložnih	11	15
V	3	1	6	4	70	73	12-zložnih	1	1
VI	2	1	6	2	69	72	13-zložnih	0	5
	12	6	40	29	413	430		42	42

Preglednica kaže, da je Prešeren sicer upošteval vse oblikovne posebnosti svoje »komplicirane« predloge, le da je bil precej zmernejši od Körnerja tako v rabi oz. številu »anakruz« kakor tudi kontrakcij. Vendar pa si je glede prvih dovolil tudi neke večje in metrično prav smiselne spremembe, ki iz preglednice niso v celoti razvidne: »anakruze« je omejil zgolj na zadnje, refren-

* V tedanji nemški poeziji je utegnil biti ta odstotek še precej višji, prim. Uhland, Der weisse Hirsch: 11 %, Der Wirtin Töchterlein: 12,7 % (Vrazov prevod le 6,8 %); Chamisso, Der Soldat: 15,9 %, A. Grün, Zwei Wanderer: 18,2 %.

ske in poudarno dominantne verze vseh kitic, obenem pa jih povezal z najvažnejšo besedo teh verzov: *Lícovovi strélci sílni, predfzni so tó*. Tako je dobil — mimo Körnerja: *Das ist Lützows wilde, verwegene Jagd* — posebno poudarjen, hiperdaktilski začetek verza, kar pa je spet ohranil le v povsem enakih zadnjih verzih prvih petih kitic, medtem ko je v zadnji spremenil ta verz vse bolj od Körnerja (tá samo: *Das ist ... Das war ...*), dal verzu šibkejši zastavek, glavno ritmično poanto pa prenesel na konec verza in celo na pomenljivi preteritum njegove zadnje besede in zloga: *To so Lícovovi strélci predfzni b'li* (s predhodno kontrakcijo nasproti vsem prejšnjim kiticam: ... *predfzni so tó*).

Vendar pa s to uspešno podomačitvijo tujega vzorca Prešeren tedaj še nikakor ni bil pridobljen za verzifikacijo, ki je tako vidno rahljala zlogovno zamejenost uveljavljenega metričnega sistema. Vzrok pa ni bil morda le v njegovi zavzetosti za italijanske oblike, marveč nedvomno tudi v njegovem spoznanju, da je treba naprej umetniško dograditi obstoječi sistem ter izpričati, da tudi zlogovno vezani verz krije še nevidene in prebogat ritmično izrazne možnosti. Na to kaže tudi okoliščina, da je do njegovih prvih izvirnih stvaritev v tem novem načinu prišlo šele v času, ko se je njegova »enajsterska« doba že iztekala. Pri tem pa je treba upoštevati še neke zadržke, izvirajoče iz globljih, prvobitnih dispozicij njegove pesniške osebnosti. V tem smislu bržčas ne bo le naključna okoliščina, da je Prešeren v kar 6 od 8 dotedanjih svojih pesmi porabljal zgolj enakozložne verze (Zvezdogledom: 7, Zarjovena dvičica: 7, Dekletom: 8, Učenec: 8, Dohtar: 8, Slovo od mladosti: 11 — nasproti pesmima Povodni mož: 11/10 in Hčere svet: 8/7) — to pa je že natanko isto razmerje oziroma odstotni delež, ki velja tudi za Poezije (75 0/0), z majhno razliko (72 0/0) pa tudi za celotno njegovo slovensko pesniško delo (brez upoštetih epigramov). Tolikšnega odstotka nima v tem pogledu noben drug slovenski pesnik, seveda pa gre tudi to v največji meri na račun velikega deleža njegovih pesmi v enajstercu, predvsem sonetov.

Med zgledi, ki bi bili utegnili pozitivno oblikovati Prešernov odnos do zlogovno svobodnejše verzifikacije, smo mimogrede že omenili tudi ljudsko pesem. O njej bo več govora šele v nadaljevanju tega članka, na tem mestu pa naj stvar osvetlimo še z neke druge strani, to je v zvezi s Prešernovim odnosom do stiha.

Tu gre namreč za raznozložno dvojico z obema verzoma dano variabilnostjo, pri heksametru do 5-zložnega zlogovnega razpona (13—17), pri pentametru do 3-zložnega (12—14). Kakor pa vemo, se je Prešeren teh klasičnih oblik vse do srede štiridesetih let domala povsem izogibal. Svoje graje čbeličnih »heksametrstov« ni podprl z nobenim lastnim zgledom; pred 1845 je sicer zložil tri distihe, objavil pa je le enega, latinski epigram na Kopitarja ob njegovem posegu v črkarsko pravdo (IB 27. jul. 1833), medtem ko je svoj nemški (le po nemški predlogi prikrojeni) epigram na Čopa le-temu samo v pismu sporočil (13. febr. 1832), čisto privatnega značaja pa je bil tudi njegov prvi slovenski distih — Prijat'lju Lašanu (iz dec. 1835).

Če si te tri primere, ne glede na razlike jezikov in metričnih sistemov, pobliže ogledamo, se nam pokaže, da se je Prešeren danim možnostim odstopanja od osnovnega, daktilskega značaja obeh verzov (17/14) takole odzval: v nemškem distihu s 3 spondeji (15/13), v latinskem z dvema (16/13), v slovenskem pa z enim samim (16/14). Seveda bi tu šlo za kontrakcijo le v obeh pri-

merih iz jezikov z naglasno metriko, medtem ko sta v antični, kolikostni metriki dve kračini veljali za enakovredni eni dolžini in je bila sprememba števila zlogov brez pomena. O slovenskem distihu, ki bodi tu citiran:

Varha Te čaka Dolénc pred arsitokratov tiránstvam,
varji se družbe volkov, bódi mu bramba pravíc!

pa še tole: Če upoštevamo, da je grščine večji Prešeren dojemal besedo »aristokratov« kot zloženko (áristos — kratéo) ter se pri tem opiral na daktilski značaj njene prve sestavine, lahko rečemo, da ta njegov prvi slovenski distih povsem ustreza tistim pravilom, ki so se o slovenskem »šestomeru« in distihu uveljavila sicer šele dobrih 40 let pozneje. V heksametru ima namreč prav po teh pravilih tvorjen »ponarejeni« spondej, razen tega pa tudi krepko (moško) cezuro (za 3. polstišjem, pentemimerezo), ki se smatra za boljšo od ženske kot protiutež šibkemu koncu tega verza; a tudi pentameter, sicer čisto daktilski, je brezhiben (drugače Slodnjak, Kondor št. 35, 271).

Kakih posebnih sklepov ob tem osamljenem primeru sicer ne moremo delati, lahko pa domnevamo, da se je Prešeren pri tem vendarle zavedal nekolikošne zasilnosti, ponarejenosti svojega slovenskega spondeja, in morda tudi že zgodaj sprevidel, da so v slovenščini možnosti za narejanje »pravih« spondejev (z dvema naglasoma) dokaj omejene. Tako pa bi mu ostajal na voljo domala le še dolgi in enolični poskočni daktilski verz, ki bi ga sosedni bolj udržani, a tako večidel spet enolični dvodelni pentameter komaj nekoliko ublaževal. Še tem tehtnejši pa so mu morali biti taki preudarki spričo že pridobljenih in povsem drugačnih izkušenj z enajstercem. Za osvetlitev obojih možnosti naj tu sledi nekaj primerjave in številnih podatkov.

Za starogrški epski heksameter je bilo ugotovljenih, glede na obseg in način izmenjavanja daktilov in spondejev, 32 različnih tipov tega verza (N. Majnarić, Grčka metrika, 1948, § 41). Ker pa se tako v nemščini kakor tudi pri nas že od Vodnika sem v 5. stopico heksametra stavi le daktil, se nam to število zmanjša že na polovico, in še to z omejeno realizacijo zaradi že omenjenih težav s slovenskim spondejem. Te so se s poznejšo uzakonitvijo »ponarejenih« spondejev sicer res zmanjšale, vendar gotovo ne do izenačenja z grškimi možnostmi. Nasproti temu pa je med Prešernovimi enajsterci, tudi brez upoštevanja razlik med dolgimi in kratkimi naglašeni zlogi, ugotovljivih kakih 70 tipov, in to v toliko krajšem verzu stalne dolžine. Tolikšna raznolikost njegovih enajstercev je ustvarjena: 1) z nenaglašeni iktičnimi zlogi (številke so nam tu »značke« zlogov po njihovem vrstnem redu: 2, 4, 8; 2 + 4, 2 + 6, 2 + 8, 6 + 8; 2 + 4 + 8, 2 + 6 + 8, 4 + 6 + 8), 2) z nemetričnimi naglasi (1, 3, 5, 7, 9; 1 + 3, 1 + 5, 1 + 7, 3 + 7, 5 + 9) in 3) z raznimi kombinacijami (X) obojega (npr. 4 X 5, 6 X 7; 4 X 5 X 8; 1 X 5 X 6 + 8 idr.). Nekaj primerov vseh treh vrst smo tu in tam že citirali, dodajmo še nekaj izrazitejših: *sovráži vsè té múza sramežljíva* (5 X 8); *šèl náj vsák sám bo skoz življènja zméde* (1 + 3 X 6); *Ví, ki vam je ljubézni tiráníja* (1 X 2 + 4 + 8); *dár ríbču dá, njím, ki so ga nosíli* (1 + 5 X 6 + 8).

V vsakem daljšem verzu, in tako tudi v enajstercu, je zelo opazno, če na svoji sredi nima ustrezne naglasne opore; toda Prešeren ima tudi nekaj takih primerov, tako zlasti tam, kjer je hotel tudi ritmično podčrtati neke iznenadne spremembe življenjskih situacij in čustvenih stanj, silno čustveno prevzetost ipd.: *ki pélje nas iz bolečine mésta; zbežále ste, ko se je dán zazóril; stojí, ki*

ga iz visokósti jásne / na tlâ telébi . . . zadřžana ji od moči neznáne; objéta sta, ko bi bilâ telésa / engâ . . . Še dlje in že do skrajnosti pa je šel Prešeren v dveh enajstercih s kar 7-zložnim naglasnim premolkom: eden je iz satiričnega epiograma na Metelka, kjer nastala praznina predočuje, kako prazni in brez podlage so tudi vsi upi na njegov slovar (*ne čakajte ga od abecedárja*), medtem ko drugi, iz povenčnega Julijinege soneta, še tudi s sledečim prestopom izsiljuje oster govorni pospešek in s tem tudi ritmično podčrtava bolečo zavest dokončno brezupne pesnikove ljubezni (*gotóvi, de bi je ne omečila / labúdova 'z pfs môjih melodíja*).

Prešernov enajsterec pa utegne imeti tudi 6 naglasov, tako tisti, iz Nove pisarije, ki se je obenj spotaknil Kopitar. V njem je poleg sintaktične zatike *de kdor* (po današnjem pravopisu med njima še vejical) ter gneče devetih zapornikov (*d, k/g, d, p, d, p, d/t, p, d*) in štirih *r*-ov zagostil stvar še z nemetričnima naglasoma na 5. in 9. zlogu, da bi z vsem tem hudomušno ponazoril ropotanje (sicer metaforičnih) mljnskih koles: *je šéga, de kdór pride préd, préd mélje* (tako v Poezijah, sprva nekoliko mileje: *kdor ljubih pride pred, popred ta melje* — oziroma: *in šega je, kdor pride pred, pred melje*).

Tako je dobival, s spreminjajočim se številom naglasov, v svojih enajstercih naslednje naglasne količine: s petimi naglasi — 1 : 1,2, s štirimi — 1 : 1,75, s tremi — 1 : 2,66, z dvema — 1 : 4,5, s šestimi — 1 : 0,83. Od tod pa se vidi, da se že enajsterec s štirimi naglasi, in takih ima Prešeren daleč največ, s svojim količnikom domala izenačuje s prej navedenim iz leposlovne proze (1 : 1,73). Vendar pa nam mnogo več od tega povedo količniki za tako izraženo naglašnost posameznih njegovih enajsterskih pesmi in ciklov. Ti so po veliki večini nekoliko nižji, že prav skrajna primera bi bila 1 : 1,26 (Sonetje nesreče 5) in 1 : 1,91 (Sonetni venec 6 in 9), sicer pa natančnejše:

Slovo od mladosti	1 : 1,49	Sonetni venec	1 : 1,71
Ljubeznjeni sonetje	1 : 1,51	Krst pri Savici	1 : 1,60
Nova pisarija	1 : 1,53	Povenčni soneti (10)	1 : 1,61
Prva ljubezen	1 : 1,57	Vsi soneti iz P (42)	1 : 1,63
Sonetje nesreče	1 : 1,48		

Sicer pa — ko smo že omenjali količnik za leposlovno prozo — ali ni Prešeren tudi sam pisal proze? Ne sicer leposlovno, pač pa sta tu obe njegovi slovenski pismi: prvo, staršem (1824), s tako po domače, pristrčno in slikovito pisano prozo, drugo, Čelakovskemu (1833), pa že po naslovljencu in namenu vse bolj oficialno in literarno informativno. Količnik slednjega (1 : 1,98) se tudi povsem sklada z začetkom, omenjenim za razpravno in publicistično prozo, nekoliko presenetljiv pa je prvi — 1 : 1,63, saj se v tem izenačujeta študentovo po svojcih in kmetski predstavnosti ubrano pismo in njegovo poznejše umetniško oblikovanje v strogi sonetni obliki. Tu gre sicer tudi za neke zakonitosti, ki gredo prek meja vezane in nevezane besede, vendar pa se nam s tem tudi še z druge strani predočuje, kako svobodno je pesnik oblikoval v dani meri in strogi obliki. Zlasti še, če dodamo, da bi podobne količnike lahko našli tudi med svobodnimi verzi naše moderne (Duma — 1 : 1,60).

(Se bo nadaljevalo)

STAVČNA BREZVEZJA V SLOVENSKEM KNJIŽNEM JEZIKU

Problemi stavčnega brezvezja v slovenščini še niso obravnavani tako, da bi človek lahko imel popolno podobo o tem tipu stavkov, čeprav to vprašanje zasluži pozornost in globoko raziskavo. Kaj je pravzaprav brezvezje? Na to vprašanje najdemo odgovore v nekaterih slovnica in člankih, vendar še daleč ne popolne. Tradicionalna slovenska slovnica pravi: »Kadar združimo več stavkov vezalnega priredja brez veznika, imenujemo tako priredje brezvezje ali asindeton.«¹ To se pravi, avtorji menijo, da se brezvezje lahko pojavi samo pri priredju, saj ne najdemo niti ene opombe glede tega vprašanja pri podredju. Vendar starejša slovenska slovnica brezvezja ne omenja samo v priredju, ampak tudi v podredju.² Bolj podrobno razlago brezvezja kot tipa priredne zveze, najdemo v članku J. Toporišiča.³

Strukturno se vsi zloženi stavki slovanskih jezikov delijo na tri skupine: priredne, podredne in brezvezniške.⁴ Glede vprašanja, kaj je brezvezje, so se strokovnjaki razdelili v bistvu na dve skupini. Eni obravnavajo brezvezniški zloženi stavek kot posebno skupino, ki obstaja ločeno in neodvisno od stavčnega priredja in podredja,⁵ drugi pa imajo brezvezniške zložene stavke za tip priredja ali podredja.⁶ Uvrstitev brezvezniških zloženih stavkov v posamezno skupino po našem mnenju bolje odgovarja resničnemu stanju stvari, ker jih oblikovno ne moremo deliti na priredne in podredne in ker razmerja med deloma zloženega stavka ne izražajo dovolj jasno.

Brezvezniški stavek je med najstarejšimi in prvimi tipi stavka v slovanskih jezikih. V tisti dobi so podobni stavki lahko izražali vse mogoče inačice razmerij izpovedanih misli, šele pozneje pa so s pomočjo oblikovnih sredstev postali priredni in podredni stavki. V modernih slovanskih jezikih, med njimi je slovenščina, razmerja med deloma brezvezniškega stavka ne ustrezajo delitvi na stavčno priredje in podredje, čeprav sicer brezvezniški stavek deloma lahko zamenjamo s prirednim ali podrednim stavkom. Ker pa brezvezni stavki vsebujejo raznovrstnejše in bolj zapletene zveze kot priredno ali podredno zloženi stavki, ta zamenjava običajno ne ustreza prvotno povedanemu. Upoštevati pa je treba tudi, da so brezvezni stavki, ki jih sploh ne moremo spremeniti v vezniške.

¹ A. Bajec — R. Kolarič — M. Rupel, Slovenska slovnica, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1968, str. 321.

² Dr. Anton Breznik, Slovenska slovnica za srednje šole, Celovec, 1916, str. 238.

³ Priredni odnosi v slovenskem knjižnem jeziku. Jezik in slovstvo, 1968, 6, str. 184—192.

⁴ O. C. Mel'ničuk: Rozvitok struktury slovanskogo rečennia, Vydavnicтво Naukova dumka, Kyjiv, 1966, str. 190—193.

⁵ Gramatika ruskogo jazyka, tom II, Sintaksis, del 2, 1950, str. 382—401; I. A. Vasilenko, Bessojuznyje složnye predloženiya v sovremennom russkom literaturnom jazyke, UCMGPJ im. Pot'omkina, tom 73, 1959; L. C. Pospelov, O grammatičeskoj prirode i principah klassifikacii bessojuznyh složnyh predloženiij, Voprosy sintaksisa sovremenogo ruskogo jazyka, 1950, str. 338—354.

⁶ I. Bauer, Parataxe a hipotaxe při studiu souveti, o vedeckém poznání saudobých jazyku, Praha, 1958, str. 273; A. G. Rudnev Sintaksis sovremennogo ruskogo jazyka, Izdatel'stvo Vysšaja škola, 1968, str. 285—303; Kazimierz Polan'ski Składnia zdania złożonego w języcy górnołużyckim, Wrocław—Warszawa Kraków, Wydawnictwo polskiej akademii nauk, 1967, str. 33—35.

Pa poglejmo, kakšni tipi brezvezja nastopajo v slovenskem knjižnem jeziku. Primere zanje smo si izpisali iz naslednjih avtorjev: Ivana Cankarja, S. Gregorčiča, J. Kozaka, B. Krefta, F. Finžgarja, A. Ingoliča, J. Toporišiča, M. Kranjca, P. Voranca, C. Kosmača, I. Tavčarja, E. Kocbeka, Kolarja in J. Kernsika. Izbrali smo primerne stavke brez kakršnegakoli sistema, ker so bili pri nekaterih avtorjih zelo redki, na primer pri Prešernu, J. Kozaku, B. Kreftu. Obilo pa jih je bilo pri Ivanu Cankarju, S. Gregorčiču, C. Kosmaču in drugod. To pomeni, da so v slovenščini nekateri tipi brezveznih stavkov stilsko zaznamovani in značilni za jezik posameznih avtorjev. V slovenščini je raba brezvezja precej omejena, v primerjavi z drugimi slovanskimi jeziki, na primer ruščino ali ukrajinščino, pa je najbolj običajen tisti tip brezvezja, v katerem njegov drugi del razkrije bistvo prvega (pojasnjevalno in dodatno). Od vseh stavkov, ki smo jih našli, je takih 75 %. Preden preidemo k podrobnostim, naj opozorim še na to, da pri pojmu zloženega stavka ne izhajam iz slovničnega pravila, kolikor povedkov, toliko stavkov,⁷ ampak se pridružujem mnenju, da je pri enem osebkju lahko nekaj povedkov, ki so v prirednem razmerju, to se pravi, da je priredno razmerjee mogoče tudi med povedki.⁸ Za mene je torej stavek *Vse to sem videl in občutil v enem samem trenutku* (Iv. C.) prosti, zloženi stavek pa *Gledala me je prestrašena, luč v rokah je umirala* (Iv. C.).

Za klasifikacijo brezveznih stavkov lahko uporabimo dve merili, pomensko in oblikovno. Pri prvem pazimo na vsebinska razmerja med sestavinami zloženega stavka, pri drugem pa na način povezave enot zloženega stavka, po obliki enakovrednih prostemu stavku. Po medsebojni odvisnosti sestavin se brezvezni stavki delijo na tri skupine: na stavke z odprto, zaprto in indiferentno strukturo ali ustrojem.⁹

Struktura, katere drugi del se pridružuje prvemu, že popolnoma oblikovanemu, je *o d p r t a*: *Stal sem dolgo pod njenim oknom tisto noč: sova je pela neprestano ...* (Iv. C.). Ta struktura ima zelo šibko notranjo povezavo. Ko človek začne govoriti, se ne zaveda nadaljevanja. Ko pa konča prvi stavek, ugotovi, da želi dodati še nekaj. To nadaljevanje ni pričakovano in je večinoma šibko povezano z vsebino prve enote, vendar nekako dopolnjuje sliko izraženo v prvem delu. Ker je nova enota nepričakovana in šibko povezana s prvim delom, jo lahko izpustimo, ne da bi prvemu delu kaj manjkalo: *Potem odide Gaber z Nežico na dvorišče, v rokah ima vrečico koruze* (B. Zup.). Če izpustimo drugi del, ostane prvi stavek vsebinsko neprizadet: *Potem odide Gaber z Nežico na dvorišče*. Količina takšnih dodatnih stavkov je neomejena: *Otroci so stali na skali: starejši so nemo strmeli, mlajši so glasno jokali* (Kos.).

Značilnost z a p r t e strukture je na splošno ta, da je drugi del brezvezja zmeraj pričakovani, saj človek misli nanj že na začetku govora. Razen tega je

⁷ A. Bajec, M. Rupel, R. Kolarič, Slovenska slovnica, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1963, str. 318.

⁸ Glede vprašanja, kaj je zloženi stavek, so se strokovnjaki razdelili na dve skupini: prva pozna tudi prirejene povedke, npr. 1) Grammatika russkogo jazyka AN SSSR, Moskva, 1954, II, del 1, str. 607; F. J. Buslajev, Istoričeskaja grammatika russkogo jazyka, M., 1959, str. 285—287; Bohuslav Havránek — Alois Jedlička Česká mluvnice, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1960 str. 299; 2) druga ima stavke z nekaj povedki za zloženega: prim. F. Travníček, Mluvnické spisovné češtiny, II, 1949, str. 187; Miodrag C. Lalevič, Pojam proste i pojam složene rečenice, Otázky Slovanské syntaxe, státní pedagogické nakladatelství v Praze, 1962, str. 215—221; J. Toporišič, Slovenski knjižni jezik, 3, Založba Obzorja, Maribor, 1967, str. 181 itd.

⁹ S. O. Karcevskij, Bsojuzie i podčinenie v russkom jazyke, Voprosy jazykoznanija, AN SSSR, Moskva, 1961, 2, str. 125—131.

s prvim delom na ta ali oni način povezan ali pa od njega celo odvisen. Oglejmo si primer: *Saj je znan pregovor: le v mlinu se dvakrat pove* (Top.). Ko človek začne tak stavek, že vnaprej ve, da mora pojasniti pregovor. Drugače pa mora imeti tak stavek tako spremenjeno strukturo, da ne zahteva nadaljevanja; glasil bi se npr. takole: *Saj ta pregovor je znan*. Sedaj se iz stavka vidi, da je bil pregovor že prej izrečen in tu ni več potreben. Še nekaj primerov za zaprto strukturo: *Bil je srečen: Feruna bo njegova žena* (Ing.), *Spoznali so: agrarna reforma na papirju je eno, zemlja veleposestva pokojne gročice pa drugo* (Ing.), *Druga misel pa je bila: če je treba svet preobrniti in kravavo morje preplavati, najti jo moram, govoriš moram z njo!* (Jur.), *Veznik in ima torej v takih primerih kar dve vloži: ali vsebinsko razliko povezovanih členov ublažuje, spravlja vsebini tako rekoč na ravnino soobstajanja, ali pa jo povečuje* (Top.).

Indiferentna struktura se loči od odprte in zaprte po tem, da med njenimi sestavinami ni notranje odvisnosti, saj vsaka sestavina lahko obstaja sama zase in so vse v istem odnosu do tretjega, zunanjega člana.¹⁰ Vse prvine skupaj nam narišejo nekako celotno sliko, ne da bi bila med njimi kaka odvisnost. Prim.: *Imel je zdrav, okrogel obraz, ob drobnih ušesih se je vilo par svetloplšeničnih kodrov, sinje oči so na glas prepevale, temnordeče ustnice so se krožile v prijetnem smehlaju* (Iv. C.).

Oglejmo si zdaj vsako strukturo posebej.

Za odprto strukturo je, kot rečeno, značilno, da njen prvi del ničesar ne pove niti o značaju nadaljevanja niti o nadaljevanju samem. Stavek *Na pogreb so prišle tudi vse Karnice — prvič in zadnjič sta bili obe veji družine skupaj* (Vor.) nam kaže, da se po izreku prvega dela ne da ugotoviti, kaj bo povedano v nadaljevanju in ali bo sploh kaj povedano. Ker je v prvem delu zaimek *vse*, bi bilo mogoče natančneje določiti tiste »vse«, toda stavek se v tem smislu ne nadaljuje. V drugem delu je izražena druga misel, ki se le rahlo naslanja na besedo »vse«. V takšni strukturi drugi del večinoma vsebuje dodatno obvestilo, pojasnilo ali podrobnost, natančnejši podatek, razmerje govorečega do povedanega v prvem delu; nanaša se lahko ali na kateri stavčni člen ali na ves stavek. Zaradi tega je te stavke najbolje imenovati **d o d a t n e**.

Dodatne stavke po tem, kaj izražajo v razmerju do prvega, delimo na dva tipa: na brezvezja, katerih drugi del vsebuje dodatno obvestilo ali natančnejše podatke, in na brezvezje, katerih drugi del izraža razmerje govorečega do povedanega.

Brezvezja, katerih drugi del vsebuje dodatno obvestilo, imajo lahko v tem dodatku ne samo en stavek, ampak tudi dva, tri in celo štiri: *Tod sekla bridka bodo jekla, in ti mi boš krvava tekla:// kri naša te pojila bo,/ sovražna te kalila bo* (Greg.); *V zadnjem, temnem kotu pa je ležala stara Domnova mati Meta na visokem mrtvaškem odru,// suhe koščene, z molkom opletene roke na prsih,/ ustnice sklenjene,/ trhlo lice blede,/ brez duše* (Jur.); *Vsako jutro je hodila k maši; // prva je bila v cerkvi, / zadnja jo je zapuščala* (Ing.); *Nisem popival sproti, o župan, temveč sproti sem kri prelival — // tam je zdaj, v tistem črnem prahu, tista razhojena tla so jo popila* (Iv. C.).

Navadno se vsi dodatni stavki lahko nanašajo na katerikoli stavčni člen, ali bolj natančno — samo nekaj dodajajo kateremukoli stavčnemu členu: *Šel sem dalje, po klancu nizdol:// srce mi je bilo težko in žalostno, kakor nikoli;*

¹⁰ S. O. Karcevskij prav tam, str. 126. Indiferentna struktura je pri Karcevskem »naštevjanje.«

in sonce samo ni več sijalo/ in ljudje so bili pustil/ in štanti prazni (Iv. C.); *Otroka bodo kar tam krstili, // gostilničar mu bo boter* (Ing.); *Našli so ga šele zvečer: // visel je obešen na tramu na hlevu* (Kranj.). V Cank. stavku drugi del pove nekaj o osebkju prvega stavka, o njegovih občutkih; v Ingoličevem vsebuje neki podatek o krstu otroka; v Kranjčevem pa podatek o predmetu *ga*.

Včasih se zgodi, da se dodatni stavek nanaša na ves prvi del: *Bele stene in rjava opečna streha so ga pozdravljali: / bil je njega dom* (Kranj.); *Jaz bi ga ne gojila na svojem oknu — // to je vsa tragika* (Iv. C.). So pa tudi stavki, katerih drugi del pove nekaj, kar se ne tiče neposredno vsebine prvega dela, ampak dodaja neko obvestilo v zvezi z povedanim v prvem delu: *Daj mi luč — vidva stran!* (Finž.); *Toda božja dekla tudi pred bajto ni pobrala, čeprav je vsak dan hodila mimo: / Matic se ni skotalil po strmini in ni utonil v luži, pa tudi nobena bolezen se ga ni lotila* (Kos.); *Bežal je vlak — / v neizmerni daljavi je bilo mesto in v mestu, v neznani hiši, med neznanimi ljudmi je bil otrok, sam in plah, brez človeka, ki bi ga ljubil . . .* (Iv. C.); *Grmovje je izbruhnilo divje sence, zamahi, padci, nekaj krika — / jaz na vozu, voznik preboden pod kolesi in šlo je kakor blisk brez besede in brez klicanja v noč* (Finž.).

Razmerje govorečega k povedanemu je lahko izraženo na več načinov; v drugem stavku so lahko besede s pomenom domnevanja ali neprepričanosti (npr. *bržkone, morda*): *Popoldne ni šel na lov; pozno zvečer pa mu naznani sluga, da je ona ženska hudo zbolela — / bržkone ima vročinsko bolezen, v deliriju je* (Ker.); *Posuti so lazi z belim, drobnim kamenjem, ki se je bilo prikotatilo bogvedi od kod — / morda se je bilo ob hudi uri z neba sama usulo* (Iv. C.); *Videla sem tiste vesele, zardele obraze — / ah, zdaj se mi zdi, da so bili veseli in zardeli od vina . . .* (Iv. C.) V drugem delu je izražena s klicalnimi stavkom zavzetost: *Ime mu je bilo Jakob — kako blagoglasno, sladko ime!* (Iv. C.); *Naposled je po obrazu do pičice podoben tistim ljudem, ki kradejo prepričanja: — kakšen zavihan nos, kakšne lokave oči!* (Iv. C.)

Ali pa je v njem izražena želja: *Drugi ljudje bodo skrbeli zanj — lepo bi bilo!* (Iv. C.); *Lačna sta, te odprte, razpokane ustnice vpijejo za kruhom; — o, da bi nikoli ne občutila hujšega od aladu!* (Iv. C.); *Mati pravijo, da je naša — kdo jo pozna?* (Iv. C.); *Sestro Ljubinico je umoril Bizanc — kdo drug?* (Finž.); *Prepričanje je dolga najmanj triindvajset centimetrov — kako bi moglo zaiti v hlače ali v telovnik?* (Iv. C.); *Naj prevlada um li duša: koga pevec naj posluša? Ha, prevlada naj srcé!* (Greg.)

Zaprta struktura je najbolj razširjeni tip zloženega brezveznega stavka v slovenščini in izraža najbolj raznovrstna smiselna razmerja med sestavinami. V teh stavkih se ne izražajo samo enostavni, ampak tudi najbolj subtilni zapleteni pomeni, npr. protivno, pogojno, dopustno, vzročno, posledično, pojasnjevalno razmerje. Tej raznovrstnosti pomenskih razmerij ustreza raznovrstnost sredstev njihovega skladskega oblikovanja. Vsak tip stavka ima svojevrstna strukturalna razpoznavna znamenja. Upoštevajoč pomensko in deloma strukturalno merilo, je mogoče zaprto strukturo razdeliti na 4 skupine: na stavke s protivnim, vzročno-posledičnim, pogojno-dopustnim in pojasnjevalnim razmerjem.

Protivno stavčno brezvezje v slovenščini sestavljata zmeraj dva dela. Prvi del izraža neko trditev, drugi del vsebuje nekaj, kar je v nasprotju z vse-

bino prvega dela. Strukturna razodevalca protivnih razmerij sta raba **nikalnice** v enem izmed dveh pomerjanih členov in simetrična raba besed z nasprot-
nim ali primerjalnim pomenom. V naslednjih primerih lahko vidimo, kako se
izraža protivno razmerje z zanikanjem: *Tele ceste še ni bilo, bil je navaden
kolovoz* (Ing.); *Vsak drug spomin je lahko zabrisati s kesanjem in blago mislijo,
tega ni mogoče zabrisati* (Iv. C.). Z besedami nasprotnega ali primerjalnega po-
mena pa v teh: *Mesto je staro, njegovi prebivalci mladi* (B. Zup.); *S svojo smrtjo
se ni pomaknil niti za korak naprej — v bistvu je njegovo poslednje dejanje
korak nazaj* (Kos.).

Po vsebini razmerij med obema sestavinama delimo protivne stavke na
dve skupini. V prvi so stavki, katerih en del vsebuje trditev, drugi pa jo ali
zanika ali pa vsebuje neko nasprotje do povedanega v prvem delu: . . . *vi niste
kakor drugi otroci — vi ste samorastniki* (Vor.), *proti Matjaž je po navadi dišal
po bencinski mešanici, ona po šamponu za ženske glave* (B. Zup.) ali *Mesto se
komajda prebujajo, levi so že zbujeni* (B. Zup.).

Za stavke, katerih prvi del označuje neko dejanje, drugi del pa njegov
rezultat, je značilno, da v drugem delu pride nekaj nepričakovanega, neko zelo
izrazito nasprotje. Tu imamo običajno zanikanje v enem izmed obeh členov:
Dolgo je premišljeval vsevprek — nobene pametne misli (Finž.); *Zdi se mi celo,
da se zvije list kakor v bolečini, če ga vzamem v roko. Živi — ne more živeti*
(Iv. C.); *Sežem po nož za pas — na bese, noža ni bilo* (Finž.); *Zdi se mi, kakor
da bi bilo zakopano življenje v teh nakopičenih, opršenih listih; majhno živ-
ljenje, v dolini vzdihujoče, na pustem kolovozu. Slutim daljavo — ne more tja.*
(Iv. C.)

Sedaj pa navedimo primere vzročnega brezvezja (vzrok je seveda
izražen v drugem delu brezvezja): *Polona ni nič videla in nič slišala, / vsa se je
predala slasti divjega napora in vonja zorane zemlje* (Ing.); *Nisem šel naravnost
proti šoli, / prezgodaj je še bilo* (Iv. C.); *Ženski sta stali nemi poleg njega, / ču-
tili sta težo in pomen tega trenutka* (Vor.); *Čudila sva se, / v takšnem primeru
so kmetje ravnali prav nasprotno, doma so puščali ženske, poskrili pa so se
sami.* (Koc.)

Poznamo dve skupini stavkov tega tipa: prvi je pravi pojasnje-
valni, drugi pa velelno pojasnjevalni. V pravih pojasnjevalnih
stavkih drugi del utemeljuje to, kar potrjuje ali zanika prvi del. Na primer:
Tudi name pade sramota — boter sem mu (Vor.); *Ni me videla — njene oči so
gledale prazno, naravnost in niso videli ničesar.* (Iv. C.) Povedek je v obeh delih
izražen z oblikami glagola v povednem naklonu: *Glasno lahko preklinjajo v
Atenah moji prijatelji Bizanc — naše kletve ne segajo preko morja do Pro-
pontide* (Finž.); *Že se ga je prijemala nejevolja; hlapci pod njim mu predolgo
niso spodili ničesar* (Tav.); *Rada bi se bila skrčila, a se ni smela, / njen čas je bil
blizu* (Ing.); *Ne maram ljudi, ki so kakor . . . abecednik. Prelista človek in se
ne ustavi nikje: / to vse je že bral.* (Iv. C.)

Zelo pogosto je tak povedek izražen s povedkovim določilom bodisi v obeh
delih ali samo v enem: *Sok Marjete ni maral nikoli, / bila je premrzla, prerobata,
vzel jo je samo zaradi posestva* (Ing.); *V srcih pa smo bili stari: poznali smo skrb
in strah* (Iv. C.); *Bila je razgreta in razposajena: / bil je njen dan* (Ing.)

V velelno pojasnjevalnih stavkih drugi del vsebuje utemeljitev zahteve, ki
je izražena v prvem delu z velelnikom. Povedek v prvem delu je v velelniški

obliki ali v kaki drugi obliki z velelnim pomenom; v drugem delu stoji glagol v sedanjiku, prihodnjiku in pretekliku ali pa povedkovo določilo s pomenom dejanskega rezultata. Na primer: *Ne bojte se, da bodo njih grobovi brez cvetja: / pomlad, poletje in jesen bodo nasuli obilo najlepšega cvetja na njih grobove, takega, kakršno jim mi iz dolin ne moremo prinesiti (Kranj.); Spoštuj jo, rob njenega krila poljublaj — / nisi še vreden njenih oči (Finž.); Pomislite, bratje v Kristusu, in jokajte z mano: / odslej mi je ime Polikarp! (Iv. C.); Ne kliči mi minule sreče, ne vzbujaj vzdihav dni, v bodočnost mi ne zri boječe: / bilo je eno — to še ni! (Greg.)*

V skupino vzročnih brezvezij spadajo tudi stavki, katerih drugi del ne vsebuje utemeljitve, ampak dodatno pojasnilo, ki je v posredni zvezi z vsebino prvega dela — to so pojasnjevalni stavki z odtenkom vzročnega pomena (lahko jih vključimo tudi v skupino pojasnjevalnih stavkov, ker so na meji med vzročnimi in pojasnjevalnimi brezveznimi stavki). To nam potrjujejo naslednji primeri: *Njegov tovariš se posiljeno nasmehne — na ta argument mu ni bilo najti hitrega in odločnejšega odgovora (Ker.); Dolga je bila pot od križa do mrtvašnice — preromal je pač dolgo življenje (Iv. C.); Jakob Robida se je nasmehnil srečen: / po treh letih taboriščnega življenja in vročih sanj je naposled stal pred ciljem, bil je doma (Kranj.); Čučkovo levo oko se je zasmejala: / cena zemlje je padala, le Čučkova njiva in travnik sta se v dveh tednih podražila (Ing.)*

Pri posledičnem razmerju v brezovju njegov drugi del izraža posledico, rezultat ali sklep, izhajajoč iz vsebine prvega dela. Na primer: *Gospod stvarnik je bil zelo dober pravnik — še danes bi lahko na zemlji zasedel stol modrega daljnovidnega ministrstva (Kos.); Jožeta ni bilo več sram — zaklical bi na glas: »Glejte, to je moja mati.« (Iv. C.); Vojaki so gonili na smrt — med ljudstvom grobna tišina (Finž.).*

V nekaterih stavkih se v drugem delu izraža prava posledica, ki sledi kot rezultat dejanja prvega dela: *Tukaj nimate izbirati — k notarjevi gospe pojdite (Ker.); Naučiš se vojne in se proslaviš — / tvoje barbarsko ime bo pozabljeno (Finžg.); Njen klic ni bil zaman: / Ožbej, ki je ves čas stiskal svoj obraz v dlani, je skočil na sredo hiše (Vor.); Ah, hišo je že izklical klicar — / zdaj deca nesrečna zajoka, zastoka, kot streho objemal bi divji požar in kot da tramovje že poka (Greg.).*

V gornjih stavkih je mogoče opaziti, da je povedek skoraj vedno izražen z glagolom v povednem naklonu in včasih v drugem delu z velelnikom. Drugače pa je v brezvezijih, katerih drugi del vsebuje logični sklep, izhajajoč iz povedanega v prvem delu: *Prosto ti je od mene, / mož se, srečna bodi! (Jur.); Devet bratov mi je umoril Bizanc — stoterno maščevanje za nje! (Finž.); gostoljuben strop je moj: / gnezda svoja nanj pripnite, tu valite, tu gojite srečonošni zarod svoj (Greg.); Danes dviga isti hladni dvom sikajoče želo: Bogovi, prizanesite! (Finž.).*

Opozoriti moramo še na posebno značilnost brezvezniško zloženega vzročno-posledičnega stavka. Če bi želeli te brezvezniške stavke zamenjati z vezniškimi, bi morali rešiti vprašanje, ali naj jih zamenjamo s priredjem ali podredjem. Kot je znano, v slovenščini obojna razmerja v vezniškem stavku res obstajajo: prim: vzročne priredne veznike **kajti**, **zakaj**, **saj**, **sicer** s podrednim **ker**. (Pri posledičnih imamo **zato**, **torej**, **tako**, **tedaj**, **zatorej** proti **tako da**.) Slovnica trdi, da bi sklepalno in vzročno priredje v vseh navedenih zgledih lahko za-

menjali s podredjem.¹¹ Torej nimamo merila (in ga tudi nismo mogli najti), s katerim bi ugotovili, v kateri tip zloženega vezniškega stavka lahko spremenimo brezvezje z vzročnim ali posledičnim razmerjem.

In sedaj o brezvezjih s p o g o j n o - d o p u s t n i m r a z m e r j e m. Raba pogojnih stavkov je v slovenščini zelo omejena, za dopustne stavke brez veznika so pa tudi samo posamezni zgledi. V pogojnih stavkih prvi del po navadi sporoča o dejanju, ki je pogoj za uresničenje dejanja drugega stavka. Prim. pri Gregorčiču:

Gori na stolu pa Večni sedi,
kapljici vsaki on srečo deli:
pade na polje — / rodi zelenjad,
kane na drevje — / obilen da sad,
kaplja na njivi — / da žito zlato,
kaplja na trti pa — / vince sladko.

Ti migni — / blisku žar se upihne,
le prst zavzdigni — / grom potihne,
le veli — / bič se razdrobi,
le želi — / led se raztopi,
in roka, ki je prej grozila,
bo blagoslov na nas rosila.

Dopustni stavki v prvem delu vsebujejo pogoj za uresničenje dejanja drugega dela, v drugem delu pa se izraža to, kar se dogaja navzlic obstajajočemu pogojju: *Briga me res ne, briga — koplji, da samega satana izkoplješ — / vode ne bo* (Vor.). Dopustna brezvezja so zelo blizu protivnim; lahko jih zamenjamo z vezniškim stavkom, bodisi dopustnim bodisi protivnim. Kakor pri vzročno-posledičnih tudi pri teh stavkih ne vemo, ali bi jih bilo bolje spremeniti v priredje ali v podredje: *Dolžiš boga, dolžiš nebesa, ljudi in zemljo, vse stvari, in angela, v peklju besa — / nikdo ni kriv, kriv sam si — ti!* (Greg.)

(Se bo nadaljevalo)

Zapiski, ocene in poročila

DELEŽ LEPOSLOVJA V SLOVENSKIH MLADINSKIH LISTIH

Slovenci* imamo zdaj tri mesečnike za mlade bralce, Cicibana, Kurirčka in Pionirja, ter tednik Pionirskih list, če kolportажni zabavni list Zvitorepec izločimo iz našega pregleda kot list, ki prinaša skoraj izključno tuje, trgovskim vidikom prirejene stripe, kjer ob okleščnem besedilu o leposlovju v ustaljenem pomenu te besede ne moremo govoriti. Od navedenih listov imajo trije že dolgoletno izročilo, saj izhajata Ciciban in Pionir že štiriindvajseto, Pionirski list pa dvaindvajseto leto. Ciciban je namenjen otrokom prvih treh razredov osnovne šole in zadnja leta tudi predšolskim otrokom, druga dva lista učencem od četrtega razreda naprej. Ko se je pred osmimi leti ustanovil Kurirček, sprva po značaju prispevkov ni bil omejen na določeno razvojno stopnjo otrok, temveč je bil urejan po načelu tematske zaokroženosti, saj je prinašal le besedilo s snovjo NOB in ljudske revolucije. Nato pa se je vedno bolj začel prilagajati zanimanju in usmerjenosti otrok na srednji stopnji osnovne šole, tako da ima danes največ bralcev med učenci četrtega in petega, pa tudi še šestega razreda. Zadnji letniki kažejo, da uredništvo čedalje bolj skuša razširiti tudi tematiko prispevkov, ki segajo na različna področja življenja v sedanjosti in preteklosti.

¹¹ Anton Bajec, Rudolf Kolarič, Mirko Rupel: Slovenska slovnica, Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1968, str. 322—323.

* To poročilo je bilo podano na jesenskem posvetovanju Zmajevih otroških iger v Novem Sadu 8. novembra 1968; posvetovanje je obravnavalo problematiko mladinskih listov v Jugoslaviji.

Tako je danes položaj slovenskih mesečnikov za otroke tak, da bero Cicibana predvsem otroci do vključno tretjega razreda, v četrtem, petem in deloma še šestem razredu večinoma Kurirčka, od šestega naprej pretežno Pionirja. Tednik Pionirski list ima večino bralcev med otroki od četrtega do osmega razreda. Seveda pri vseh listih posamezni naročniki in bralci segajo čez ta časovni okvir.

Tudi mi bomo liste v našem pregledu razvrstili po tem zaporedju, pri čemer si bomo skušali vsaj v glavnih obrisih zastaviti naslednja vprašanja: s čim se posamezni listi obračajo do otroka določene razvojnne stopnje; kakšen je v njih delež leposlovja po količosti; kakšen je značaj tega leposlovja ter njegova estetska vrednost. Ob tem se nam bo morebiti pokazalo, kakšna je usmerjenost listov zdaj in v kakšni smeri bi bile mogoče izboljšave ali spremembe.

Misli tega poročila izhajajo iz gradiva, ki ga vsebujejo letnik 1967/68 in začetne številke letnika 1968/69 omenjenih štirih listov.

Že pri bežnem prelistavanju Cicibana ugotovimo, da v njem številčno prevladujejo leposlovna besedila. Vrste se kratke pesmice, ljudske, domače in tuje v prevodih, ter umetne, verzi ob posameznih slikah, npr. abeceda, kratki prozni zapisi, zgodbe iz otroškega življenja, zlasti iz otroških iger, v katerih včasih nastopajo tudi živali, črtice, ki skušajo ponazoriti otroško domišljijo, pripovedke, zgodbe iz NOB, šale, anekdote, basni in še kaj. Za tem so uvrščena poučna besedila, ki skušajo otroka povezovati z dogajanjem v naravi, ga navajati na opazovanje in ga seznanjati s kmečkim delom. Primeri, ki ponazarjajo otrokovo ravnanje v posameznih položajih, žele vplivati nanj vzgojno. Vprašanja, na katera je treba odgovarjati, in nagrade naj bi mlade bralce pritegnili in aktivirali; enako objavlanje njihovih pisem ter križanke in drugo gradivo na ugankarski strani. Likovna stran seznanja otroke z raznimi tehnikami slikanja in je lahko v pomoč učitelju, uglasbena pesmica lahko pomaga učitelju pri petju.

Celotna ureditev Cicibana kaže, da uredništvo z večino prispevkov upošteva sprejemljivost otrok, ki jim je list namenjen, skrbi za privlačnost z lepo likovno opremo in ima tudi svoj vsebinski koncept, v katerem so upoštevan vzgoja, pouk, zabava in estetsko doživljanje. Očitna je težnja, da bi bili poučni sestavki jasno ločeni od leposlovja. Med leposlovnimi besedili je le malo takih, iz katerih bi štrleli npravni nauki ali navsveti. A mnoga besedila, zlasti tista, ki so tematsko vezana na drobne pripetljaje iz otrokovega doživljanja ali iz njegovega domišljjskega sveta, ostajajo neizrazita, brez prave polnosti in življenja. Ob besedilih, ki imajo značaj tako imenovanih modernih pravljic, bi si v listu za najmanjše želeli tudi klasične pravljice, ki je v preglednih številkah Cicibana ni. Saj je taka pravljica kot tvorba domišljije in s svojo pravljico etiko nepogrešljiva in nenadomestljiva vsaj še v nižjih razredih osnovne šole. Med pesmimi, ki so večkrat le bolj ali manj metrično urejena besedila z raznimi glasovnimi učinki, še posebej z onomatopejo, učinkujejo sveže nekateri domači ali prevedeni ljudski verzi, pogosto samo hipne nagajive domislice. Nasploh bi bilo želeli pri leposlovnih pripevkih več resnične poetičnosti in kakovosti.

Pri Kurirčku je razmerje med leposlovjem in drugimi besedili malo drugačno ko v Cicibanu. Skoraj polovica lista je namenjena pouku in zabavi. Med poučnimi besedili prevladujejo ob prirodoslovnih sestavkih navodila s področja igre in dela, obsežna je Kurirčkova torba s prispevki otrok bralcev, dosti prostora je odmerjenega »javki za ugankarje«, ne manjka smešnic in nagradnih vprašanj. Vendar je še vedno poudarek na leposlovju, ki ga prinašajo prve strani lista.

Prvotna snovna omejitev Kurirčka je kljub preoblikovanemu uredniškemu konceptu še zmerom vidna: sleherna številka prinaša vsaj po dve besedili, ki sta vezani na dogajanje med narodnoosvobodilnim bojem, v nekaterih številkah je takih prispevkov še precej več. Besedila obnavljajo spomine na posamezne dogodke med bojem, v katerih nastopajo ali samo odrasli ljudje ali ob njih tudi otroci. Akcijskih zgodb je bolj malo, nekaj je reportažno anekdotičnih zapisov, nekaj čustveno obarvanih besedil, ki govore o smrti in grobovih (deloma v vezani besedi). Posebno mesto zavzemajo zgodbe o otroku, ki ni neposredno vključen v boj, a mu vojni čas s svojim nasiljem kljub temu ruši njegovo otroštvo. Te zgodbe skušajo v bralcu zbuditi čut za razločevanje med pravičnostjo in krivičnostjo. A tudi v drugih zgodbah, ki snovno segajo v vsakdanje otroško življenje — zlasti še v tistih, ki obnavljajo spomine iz polpretekle dobe pomanjkanja in pritrgovanja ali pa v sodobnost vpletajo spominjanje na čas med vojno — je močno prisoten vzgojni namen vplivati na otrokov socialni čut, buditi v njem dobroto, ljube-

zen do sočloveka, gojiti medsebojno razumevanje in pripravljenost za pomoč, vzbujati medsebojno zaupanje. Verjetno so s podobnim namenom uvrščene v list zgodbe iz živalskega in rastlinskega sveta, posebljenega v poetiziranih besedilih. Podobno lahko vsaj na bralke deklice učinkuje pogosta prisotnost junakinj deklic v mnogih od teh zgodb.

Zgodb, v katerih je podana zgodba z akcijo, kar ustreza otrokom v dobi kritičnega realizma in predpubertete, je le nekaj. Ker take zgodbe, v katerih se mora tudi kaj »zgoditi«, zahtevajo večji obseg, se obe vodilni zgodbi, pisani na tak način, nadaljujeta skozi vse številke. Ena riše sedanje življenje otrok, a deloma posega v preteklost, ki dogodke v sodobnosti postavlja v drugačna razmerja, druga je zgodovinska povest in prikazuje upravičen in pravičen boj proti zatiralcem. V obeh so postavljeni otroci ob svet odraslih; v prvi so v središču dogajanja z lastnimi problemi, ki jih odrasli le pomagajo razreševati, v drugi so bolj spremljevalci, vendar ne le pasivni opazovalci burnega dogajanja. In bralci v svojih pisnih največkrat omenjajo prav ti dve besedili (razen anekdotično sestavljene slikanice v nadaljevanjih), da sta jim v listu najbolj všeč.

Medtem ko velik del prozih besedil skuša predvsem oblikovati npravnstveni lik otroka, prevladujejo med sorazmerno številnimi pesmimi besedila brez posebnega npravnega poudarka. Motivi, ki ustaljeno spremljajo šolsko leto od vstopa v šolo, prek narave, letnih časov in posameznih praznikov do živali in otroških iger, so večkrat obrabljene in tudi izrazno ter oblikovno nedomiselnosti.

V celoti je — tudi ob večini prevodov, ki so v vsaki številki — poudarek na leposlovnem delu v listu bolj kolikosten ko kakovosten.

Pri Pionirju je povsem drugačno že številčno razmerje med leposlovjem in drugim gradivom. Izrazito prevladujejo (ob ustaljeni ugankarski strani, nagradnem kvizu in Pionirjevi pošti) poučno informativni sestavki z raznih področij, iz naravoslovja, geologije, astronomije, zemljepisa, narodopisja, zgodovine, zgodovine NOB, slovstvene zgodovine, umetnostne zgodovine, glasbe, tehnike, športa in podobno. Leposlovni prispevki, kolikor jih je, se med drugim bogato in nazorno ilustriranim gradivom kar izgubijo. In še med temi maloštevilnimi leposlovnimi besedili (v letniku 1967/68 je bilo med njimi skoraj toliko prevodov ko izvirnih besedil) je bilo nekaj takih, ki so jim otroci višjih razredov osnovne šole že odrasli in bi bolj sodili npr. v Kurirčka. Letnik 1968/69 Pionirja pa si je sploh privzel podnaslov Poljudnoznanstvena revija za mladino, s čimer je njegova usmeritev jasno opredeljena.

Tako se znajdemo pred nenavadno ugotovitvijo, da za mlade bralce od šestega razreda nimamo več revije, ki bi jim mogla vsak mesec redno posredovati vredna leposlovna besedila. Tako torej v tej najobčutljivejši dobi, ko lahko izgubimo bralca leposlova za zmerom, sami pomagamo, da mlad človek, za čigar razumski razvoj sicer skušamo čim bolj poskrbeti, lahko začne izgubljeni zanimanje za umetniško besedo. Več je namreč verjetnosti, da je otrok iz poprečnega okolja naročen na revije ko na kakšno knjižno zbirko. Zato bi revija morala ob drugem gradivu prinašati tudi ustrezna leposlovna besedila, da bi se v bralcu ohranjalo in še dalje razvijalo veselje za branje vrednega leposlovja.

Na tej stopnji bero otroci tudi Pionirski list. Ta tednik ima bolj značaj časnika. Poudarek je na raznih aktualnostih, sestavkih iz življenja pionirjev, na informativnih in tudi poučnih ter vzgojnih prispevkih. Precej prostora zavzemajo stalne rubrike, npr. pisma bralcev, nasveti za izdelavo raznih tehničnih in drugih predmetov, stran za ugankarje, poročila o športnikih in drugo. Precej prostora pa je odmerjenega tudi leposlovnim besedilom. Vendar med temi prevladuje poleg reportažnih zapisov izrazito zabavno slovstvo, brez pravih npravnstvenih in estetskih vrednot, podano večinoma v obliki slikanic in stripov, ki prinašajo predvsem napete, včasih tudi surove akcijske zgodbe ali smešne dogodbe, grajene zlasti na drastičnem položajskem humorju. V letniku 1967/68 je list začel objavljati tudi izbrana leposlovna besedila iz preteklosti, kjer pa je bil zlasti pri izbiri starejših del odločujoč bolj slovstvenozgodovinski pomen ko estetska vrednost besedil, torej je šlo bolj za pouk ko za posredovanje umetnin, primernih kritičnemu realistu in predpubertetniku. Na bralni strani prinaša Pionirski list tudi druga izvirna ali prevedena leposlovna dela, ki so zelo različna po zvrsti, namenjenosti določeni stopnji in tudi po estetski vrednosti. Ob jubileju lista je bilo v več zaporednih številkah ponatisnjenih precej besedil iz starejših letnikov Pionirskega lista. Namen je bil očiten: tudi sedanjim bralcem dati v roke izbor najboljšega, kar je doslej v listu

izšlo. Toda prav ta prikaz najboljšega je pokazal, da je res dobrih besedil, takih, ki ohranijo svežost in neposrednost prve upodobitve tudi še po raznih poznejših ponovitvah motivov ali slogovnih ter drugih posnemanjih, le malo.

Med tem našim pregledovanjem lepšlovja v zdaj izhajajočih slovenskih mladinskih listih sta nas zanimali ves čas predvsem dve vprašanji: vprašanje količnosti in vprašanje kakovosti.

Glede prvega smo ugotavljali, da je skrb za dobro leposlovje, ki bi prihajalo otroku redno v roke, zanemarjena ravno v najobčutljivejši dobi predpubertete in pubertete. Nujno bi bilo, da se to vprašanje uredi ali s tem, da bi Pionir prinašal več in primernejših dobrih literarnih prispevkov ali pa da se Kurirček preusmeri tako, da bo zajel bralce do konca osnovne šole, pri čemer bo moral posvetiti vso skrb res dobro pretehtanemu izboru uspeših leposlovnih besedil. Pionirski list pa naj bi zlasti poskrbel za primerna in dobra besedila slikanicam, ki so njegov najprivlačnejši del.

Ob vprašanju kakovosti, ki smo nanj zadevali ves čas naših razmišljanj, pa se ob koncu zastavlja vprašanje ponatiskovanja starejših besedil. Čeprav so serije prikaz tega, kar sproti nastaja, bi bilo pri mladinskih revijah — zlasti če ima sorazmerno majhno število revij tako širok krog naročnikov in zajema tako velik del otrok, kakor je to pri nas na Slovenskem — treba skrbeti za to, da bi bil vsak rod deležen tudi primerne izbora najboljših besedil iz vse naše dosedanje tvornosti za otroke, od ljudske pesmi in Levstika dalje. Letnik 1968/69 Cicibana je začel prinašati v vsaki številki po eno pesem iz naše klasike. Mislim, da je to primerna odločitev. Saj pri leposlovnih prispevkih za mlade bralce ne gre za beleženje leposlovnih aktualnosti niti ne za tako naglo menjavanje izraznih načinov ko na drugih leposlovnih področjih, in s tem tudi ne za menjavanje slovstvenega okusa, ki ga otroci sploh še nimajo, oziroma se jim šele začenja oblikovati. Ob novem, kar nastaja sproti, ohranja še vedno svojo vrednost mnogo prejšnjega, če je seveda nastalo resničnemu ustvarjalcu iz resnične potrebe. V mladinski književnosti še bolj ko v drugem leposlovju ob aktualnih temah ostaja mnogo vedno prisotnega in vedno veljavnega, tako rekoč brezčasnega.

A takih besedil je v obravnavanih listih le malo. Odrasli bralec se tega še posebej zave ob sklenjenem branju celih letnikov, ko ga bolj kot sicer utruja ponavljanje motivov, le malo variirana tematika, ustaljene šablone v upodabljanju posameznih zvrsti, premajhna domiselnost v besedilih, narejenih »po pravilih« za mladega bralca. Zato med temi besedili tem bolj izstopi tako, ki je drugačno. Tako učinkuje npr. v letniku 1967/68 Pionirskega lista sveže, neposredno in prepričljivo črtica Mimi Malenškove Slepí slavček, objavljena v tretji številki. Odrasli bralec sploh ne bo našel v njej ničesar, kar bi ga spominjalo na mladinsko književnost. Anketa uredništva, narejena za to številko Pionirskega lista na dveh mestih in dveh podeželskih šolah, pa je pokazala, da so se otroci za besedilo ogreli. Prebrali so ga vsi anketirani otroci, med trintridesetimi prispevki v anketirani številki je prišel na četrto mesto; izmed 126 bralcev so besedilo odklonili samo štirje, 52 otrok pa ga je označilo kot najboljši prispevek v tej številki. Da je besedilo doseglo tako ugoden sprejem, mora biti v njem nekaj privlačnega. To ni ne razgibača akcija ne pustolovska dogodivščina ne humor, na kar so sicer uglašena dela, ki hočejo »vleči« pri otroku v dobi kritičnega realizma in predpubertete. V zgodbi tudi ni otroškega junaka, ki bi omogočal bralečvo enačenje z njim. Vendar črtica ni brez dogajanja, ki je postavljeno v stvarne, a ne vsakdanje okoliščine. Ob tem, ko se nekaj »zgodí«, se oblikujejo tudi posamezni človeški liki, čeprav so z dogajanjem povezani bolj posredno. In najbrž za mladega bralca ni nevažno še dejstvo, da gre za zvezo med človekom in živaljo. V pripovedovanju pa je čutiti ne samo avtoričino neposredno prisotnost, temveč še posebej njeno človeško prizadetost. Le-ta kaže, da besedilo ni nastalo prisiljeno, hoteno, temveč iz avtoričine notranje nuje, da nekaj, kar nosi v sebi, pove tudi drugim. In to ne na način, ki bi bil hote in premišljeno otroški, temveč tako, kakor se je avtorici oblikovala snov sama, ne glede na bralca. Tako je nastalo delo, ki ga z enakim doživetjem nečesa estetsko in hkrati nrvstveno vrednega prebere odrasli, kakor se lahko dotakne tudi otroka.

Ta konkretni primer, ob katerem sta seokus odraslega in otroškega bralca ujemale (besedilo je z odobravanjem prebralo več odraslih), lahko zbudi v človeku različne misli. Če se spomnimo, da predstavlja vrsta besedil, tujih in domačih, ki zdaj sodijo med izrazito mladinska dela, ki pa so nastala iz povsem drugačnih nagibov in za odrasle bralce, leposlovno najuspelejša besedila, lahko sklepamo, da vsaj za bralce predpubertete in pubertete, ki zdaj ta dela bero, ni nujno pisati tako, da ima pisatelj ves čas pred očmi otroka. Če k temu dodamo klasične pravljice, ki so nastajale sprva

med odraslimi za odrasle in jih še danes radi bero ob otrocih tudi odrasli, se še bolj zabrisuje meja med besedili za otroke in za odrasle. Eno je gotovo: otroci vsega, kar je napisano, ne morejo brati, ker nimajo zadosti razvitega razuma, ne čustev ne zadosti življenjskih izkušenj, in bi branje zahtevnega besedila v njih ne budilo za podoživljanje potrebnih asociacij. V tej smeri torej gotovo je neka omejitev. Vprašanje pa je, ali ta omejitev velja tudi v nasprotni smeri. Ali more obstajati *dobra* mladinska književnost, ki bi odraslemu ne mogla ničesar nuditi? Mislím, da ne. Mislím, da posebne, od druge književnosti čisto ločene mladinske književnosti ni, temveč, da je le del književnosti, ki je dostopen *tudi* otroku, ali morebiti *predvsem* otroku, ki ga otrok sprejema ali zaradi ritma in zvočne besede, ali zaradi igrive domišljije, ali zaradi privlačne zgodbe, ali zaradi humorja, ali zaradi možnosti izenačitve z junakom, ali zaradi neposrednosti in pristnosti podajanja. Mora pa imeti vsako tako besedilo kaj povedati ali mora kaj nuditi tudi odraslemu bralcu.

In taka, res vredna leposlovna besedila, ki so nastala iz resnične pisateljve nuje, bi človek rad bral v listih za otroke, ne glede na to, kdaj so nastali, in tudi ne glede na to, kateri razvojni stopnji so listi, ki jih prinašajo, namenjeni. Prinašati bi morali vredno leposlovje vsi, od lista za najmlajše pa do listov, ki so že most k leposlovju odraslih.

Alenka Glazer
Pedagoška akademija Maribor

ŠE EN DOKAZ ZA RABO SLOVENŠČINE V JAVNOSTI

Sklašam z vsemi dokazi, ki jih je v članku Zakaj zatajujemo svoj materni jezik? navedel J. Toporišič (JiS 1969, št. 6. platnice), in podpišem sklep: »Mislím torej, da mora Slovenec, posebno pa njegov poslanec in zastopnik sploh, v večnarodnostnih zborih govoriti le slovensko.«

Naj dodam še en dokaz, da moramo Slovenci s slehernim Jugoslovanom govoriti slovensko! Pred kratkim me je obiskal neki znanec iz Pule. Ta prijatelj, sin slovenskih staršev, je bil rojen v Zagrebu, kjer je tudi dokončal vse šole. Od staršev se je naučil toliko slovenščine, da kar zadošča za navaden pomenek s Slovincem, medtem ko hrvaščino obvlada kot rojeni Hrvatje. V pogovoru z menoj se je ta znanec doslej vedno trudil, da bi govoril po slovensko, kar mu je precej uspevalo, le barva posameznih samoglasnikov in intonacija je bila šepava. Ob letošnjem srečanju pa mi je takoj v začetku izjavil, da bo odslej govoril samo hrvaško, tudi v Sloveniji, *da ne bo žalil slovenščine in slovenskih ušes s svojo klavrno izgovorjavo slovenske besede!* »Ko po radiu in televiziji slišim, kako nekateri Slovenci *hočejo* v javnosti govoriti srbohrvaško, resnično *trpim in se sramujem!* Kako lep je vsak jezik iz ust tistega, ki ga resnično zna, in kako žalosten je iz ust tistega, ki ga ne zna! Zato bom odslej vedno govoril samo hrvaško.«

Moram reči, da so me te besede docela prepričale in dam prav svojemu prijatelju s Hrvaškega. Slovenci, ki hočejo govoriti v tujem jeziku, četudi bi bil slovanski, naj pomislijo, kako težko nam dene, če slišimo tujca, ki lomi in mrcvari slovenščino, da komaj uganemo, kaj hoče povedati. Prav tako mora biti neprijetno neslovincu, ko poslušá Slovenca, ki brez potrebe uporablja tuj jezik, zlasti še v naši domovini. Če že moramo v tujini poslušati tuje jezike in jih uporabljati, da se sporazumemo s tujcem, naj bo doma drugače. Pokažimo vsem neslovincem lepoto in blagoglasje slovenskega jezika, tujo besedo pa uporabljajmo le takrat, če se drugače ni mogoče s tujcem sporazumeti. Menim, da bomo s tem najlepše izpričali svojo narodno zavest, svoj ponos, pri neslovincu pa dosegli spoštovanje. Še vedno velja: Kdor zaničuje se sam, podlaga je tujčevi peti!

Jože Gregorič
Krka

SLOVENSKI JEZIK ZA NESLOVENISTE NA FILOZOFSKI FAKULTETI V LJUBLJANI*

Katedra za slovenski jezik predlaga poseben tečaj slovenskega knjižnega jezika za vse tiste študente filozofske fakultete v Ljubljani, ki bodisi pod A bodisi pod B ne študirajo slovenskega jezika.

Potrebo takega tečaja narekujejo naslednja dejstva:

1. Srednja šola pri nas — zaradi zanemarjanja jezikovnega pouka — abiturientu na sploh ne daje tolikšnega znanja slovenskega knjižnega jezika, da bi se znal izražati primerno svoji izobrazbi.

Nezadostno obvladanje knjižne norme je očitno že v govornji besedi, še bolj pa v pisani. Pri tem ne mislimo samo na neupoštevanje pravorečnih, pravopisnih in oblikoslovnih norm slovenskega knjižnega jezika, temveč predvsem tudi na stilistično nezadostnost. Stilistična revnost ali tudi nebogljenost v naši srednji šoli jezikoslovno vzgojenega razumnika in strokovnjaka je na splošno posledica neobvladanja primernih slovenskih sintaktičnih vzorcev za posamezne vrste besedila, nepoznavanja stilne razslojenosti in vrednosti slovenskega besedja, njune odvisnosti od tipičnih stalnih oblik sporočanja (npr. v reportaži, članku, razpravi, pismu itd.), kompozicijske in miselne urejenosti sestavka, neupoštevanja načela gospodarnosti, naslovnika itd.

2. Opisana stopnja srednješolske pismenosti ne more zadostovati ne bodočemu univerzitetnemu razumniku (npr. tehniku, zdravniku, gospodarstveniku, pravniku — zlasti pa ne novinarju) ne ljudem, ki iz srednje šole gredo neposredno v službo — docela nezadostna pa je za bodočega učitelja na šoli katere koli izobrazbene stopnje, še posebej za učitelja na srednji ali visoki šoli ali celo na univerzi.

3. Res nam strokovno društvo (Slavistično društvo) in šolski inšpektorji že leta sporočajo o jezikovno in stilistično kvarnem vplivu učiteljev neslavistov na jezikovno kulturo dijaka in študenta. Tudi dijaki in študentje sami se temu upirajo. Ti ljudje s svojim slabim govornim in pisnim jezikom dobesedno sistematično zanikujejo in podirajo vse tiste jezikovne in stilne vrednote, za katere se slavist upravičeno trudi, da bi jih njegov učenec ne le spoznal, temveč tudi praktično obvladal in kot jezikovno kultiviran član slovenskega naroda tudi dejansko uveljavljal v svojih govornih nastopih pred zborom in v pisani besedi sploh.

4. O nezadostni pismenosti naše strokovne in znanstvene besede (ki v veliki meri prihaja od bivših študentov filozofske fakultete) ni treba posebej govoriti, saj je dobro znana ne le lektorjem, ki ta besedila pred natisom skušajo napraviti jezikovno kolikor toliko dostojna, temveč tudi kulturni javnosti, to pa ne le v primerih, ko je besedilo lektorja sploh obšlo, temveč tudi pri lekturiranih besedilih, ki so prvotno pač taka, da jih tudi najboljši lektor ne more dovolj popraviti.

5. Katedra za slovenski jezik vidi, da potreba po predavanjih in vajah iz slovenskega knjižnega jezika za nesloveniste naše fakultete ne izhaja samo iz potrebe po primerni visokošolski pismenosti naših diplomantov, temveč tudi iz notranje nuje neslovenističnih strok samih. Te potrebe so dvojne:

a) Pri vseh predmetnih skupinah so poimenovalne narave. V sedanjem času se vse stroke silovito razvijajo v globino in širino, zato se strokovnjak in raziskovalec nenehno srečujeta z vprašanjem poimenovanja pojavov ter s potrebo po prilagoditvi tujih poimenovanj slovenskemu jezikovnemu ustroju. Pri tem se sicer res lahko zateka po nasvet k slavistu, toda neizmerno bolj prav in koristno bi bilo, ko bi se pri tem opiral ne le na svoje dobro poznanje predmeta, temveč tudi na svoje poznanje poimenovalnih možnosti slovenskega knjižnega jezika. Tako znanje in primere za njegovo praktično uporabnost bi mu dajal predlagani tečaj slovenskega knjižnega jezika.

b) Študente tujih jezikov bi tečaj slovenskega knjižnega jezika poleg tega uvajal v opažanje in spoznavanje značilnosti slovenskega jezika. Te bo nato lahko soočil z značilnostmi tujega jezika in tako znal prenašati težo svojega pouka na tista mesta slovničnega in sploh jezikovnega ustroja, kjer se strukturi obeh jezikov najbolj razhajata ali sta docela različni in je prav zaradi tega obvladanje tujega jezika najtežje. Seveda bi pri tem tudi zavestno izkoriščali prednosti, ki jih pri učenju tujega jezika daje

* Podpisani sem kot član SD Slovenije in njegovega glavnega odbora sestavil to utemeljitev za znanstveno-pedagoški svet Filozofske fakultete v Ljubljani, izpolnjujoč željo glavnega odbora Slavističnega društva Slovenije, da njegovi člani po svojih močeh prispevajo h konkretnemu reševanju vprašanja žalostne na pol pismenosti (v smislu slov. knj. jezika) v naših profsorskih in učiteljskih vrstah. Predlog na seji PZSFF ni bil sprejet.

zavestno obvladanje jezikovnih značilnosti, enakih v obeh jezikih. Tečaj slovenskega knjižnega jezika se bo torej dal s pridom izkoristiti tudi za to, da se bo bodoči učitelj tujega jezika obojega zavedal, to pa bo najbolj gotovo doseženo v kontroliranem učnem procesu, kot ga nudi okvir predavanj in vaj.

Tečaj slovenskega knjižnega jezika bi med neslovenističnimi jezikoslovci prej ali slej našel odziv tudi v ljudeh, ki bi posebej raziskovali in raziskali tudi najgloblje jezikovne značilnosti tujih jezikov v primeri s slovenščino ter našli pot, po kateri si jih je slovenskemu človeku najlažje prilastiti. Doslej take literature Slovenci skorajda nimamo.

6. Opozarjamo na dejstvo, da je tak univerzitetni tečaj materinščine ponekod na tujih univerzah že vpeljan (prim. univerza v Zagrebu za filologe, v Hamburgu tudi za inženirje) in da je podoben tečaj na ljubljanski filozofski fakulteti (ki je tedaj obsegala tudi naravoslovno-matematične vede) takoj po drugi svetovni vojni bil odpravljen le iz personalnih razlogov.

7. Tečaj bi obsegal 2 uri 2 semestra: 1 uro predavanj in eno seminarja z vajami. Po želji posameznih študijskih skupin pa bi se lahko razširil. Smiselno je imeti tak tečaj iz več razlogov v 3. letniku (ali pa v četrtem). Kdor bi se orientiral k diplomu I. stopnje (statistika kaže, da je takih ljudi malo), pa bi ga lahko poslušal tudi že v 2. letniku.

Tečaj slovenskega jezika za nesloveniste bi v skladu s povedanim imel dve podobi:

A — Študente jezikoslovnih skupin bi učil spoznavati bistvene značilnosti slovenskega slovničnega, zlasti sintaktičnega ustroja in besedotvorja (pri tem bi opozarjal na ustreza sredstva tujih jezikov), podal pa bi tudi glavne poteze slovenske praktične stilistike. Z vajami bi utrjeval zadevno teoretično znanje in kazal, kako ga je mogoče praktično uporabiti. S primernimi vajami bi se utrjevalo tudi slov. pravorečje in pravopis.

B — Pri študentih nejezikoslovnih skupin bi bilo težišče predvsem na preučevanju problemov stilistike in poimenovanja. V tem okviru bi bila podana zadevna teoretična podstava iz stilistike, skladnje, besedoiznanstva in besedotvorja ter glavne črte iz pravorečja in pravopisa. Vaje bi — kot pri jezikoslovnih skupini — ponazarjale vrednost teoretičnih postavk v govorni in pisni praksi in usposabljale za praktično uporabo pridobljenega znanja v lastni govorni in pisni praksi ter pri presoji drugih besedil.

V Ljubljani, 21. VI. 1969.

J. Toporišič
Filozofska fakulteta Ljubljana

V OCENO SMO PREJELI

Miha Remec, Sončni obrat. Roman. Založba Obzorja Maribor, 1969. 246 str.

Veno Taufer, Vaje in naloge. Založba Obzorja Maribor, 1969. 78 str.

Vidik. Antologija. Novi hrvatski prozaici. Godina XVI lipanj—srpanj 1969. 337 str. Gde/Gdje. List mladih.

Marko Kravos, Pesem. Založništvo tržaškega tiska. Založba Obzorja Maribor, 1969. 72 str.

France Vurnik, Pred zidom in onkraj. Založba Obzorja Maribor, 1969. 57 str.

Andrej Brvar, Slikanica. Založba Obzorja Maribor, 1969. 66 str.

Vladimir Kavčič, Žrtve. Roman. Drugi del. Založba Obzorja Maribor, 1969. 836 str.

Janez Švajncer, Ključ na oblaku. Mlada obzorja 25. Založba Obzorja Maribor, 1969. 83 str.

Gregor Strniša, Žabe ali prilika o ubogem in bogatem Lazarju. Moraliteta. Založba Obzorja Maribor, 1969. 49 str.

Jože Javoršek, Kako je mogoče. Založba Obzorja Maribor, 1969. 256 str.

Dokumenti Slovenskega narodnega gledališča, 13. Ljubljana 1969. 115 str.

PROSIMO CENJENE NAROČNIKE, DA PORAVNAJO
LANSKO IN LETOŠNJO NAROČNINO!